

Bildande av naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap i Ödeshögs kommun och fastställande av skötselplan för naturreservatet

Länsstyrelsen Östergötlands beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 7 kap. 4 § miljöbalken det område som framgår av den heldragna svarta linjen på bifogad karta, bilaga 2, som naturreservat. För att uppnå och tillgodose syftet med naturreservatet beslutar Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken samt 22 § första stycket förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. att nedan angivna föreskrifter ska gälla för naturreservatet. Enligt 3 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. fastställer Länsstyrelsen bifogad skötselplan för naturreservatets långsiktiga vård, bilaga 4.

Beslutet riktar sig till var och en, fastighetsägare och innehavare av särskild rätt, vars rättigheter att använda mark- och vattenområden berörs inom reservatsområdet.

Länsstyrelsen upphäver med stöd av 7 kap. 7 § första stycket miljöbalken Länsstyrelsens beslut från 19 juni 2002 [dnr 511-7664-98] om naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap med tillhörande skötselplan.

Syftet med reservatet

Syftet med naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap är att bevara ett välhävdad äldre odlingslandskap med slätter- och betesmarker samt ålderdomliga flikiga åkrar med tillhörande karakteristiska växter och djur. Den gamla skogen med miljöer för hotade växter och djur ska bevaras. Syftet med naturreservatet är även att utpekade livsmiljöer enligt Natura 2000 ska uppnå eller bibehålla en gynnsam bevarandestatus.

Syftet ska uppnås genom naturvårdsinriktad skötsel av området. Naturreservatet ska under stort hänsynstagande till flora och fauna vara tillgängligt för det rörliga friluftslivet och för vetenskaplig forskning. Det kan bli aktuellt att återställa hydrologin i områden som är påverkade av dikning.

Föreskrifter

A. Inom reservatet gäller följande inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden. Inom reservatet är det inte tillåtet att:

1. uppföra byggnad eller annan anläggning;
2. anlägga väg eller uppställningsplats för fordon med undantag av parkeringsplats för besökare;
3. bedriva täkt, spränga, borra, utfylla eller utföra annan mekanisk markbearbetning som kan förstöra de natur- och kulturvärden som tillhör det äldre odlingslandskapet;
4. anordna upplag annat än tillfälligt i samband med naturvårdsröjningar eller för jordbrukets behov;
5. ändra floran eller faunans sammansättning genom införande av för området nya arter;
6. gräva upp växter med undantag av tomtmark;
7. tillföra växtnäringsämnen eller använda kemiska eller biologiska bekämpningsmedel med undantag av tomtmark;
8. tillföra kalk eller andra mineralämnen till mark eller vatten med undantag av tomtmark;
9. avverka annat än genom plockhuggning och efter tillstånd från Länsstyrelsen. Det är även förbjudet att gallra, röja, så, plantera, markbereda eller utföra annan skogsbruksåtgärd utan tillstånd från länsstyrelsen och med annat syfte än att höja de biologiska/ekologiska värdena.
10. uppföra mast, vindkraftverk, luft- eller markledning.

Förbuden i A-föreskrifterna har beslutats med stöd av 7 kap. 5 § andra stycket miljöbalken.

B. För att tillgodose syftet med reservatet förpliktar Länsstyrelsen ägare och innehavare av särskild rätt att tåla att följande åtgärder genomförs inom reservatet utan att någon ytterligare ersättning utbetalas:

1. utmärkning av, och information om, reservatet;
2. iordningställande och underhåll av anordningar för friluftslivet så som parkering, vandringsled och informationsskyltar, i huvudsak överensstämmande med karta i bilaga 4;
3. om träd faller eller uppenbart hotar att falla över vägar, vandringsleder eller andra anordningar för friluftslivet kan de flyttas undan eller fällas och lämnas;

4. hävd genom bete och/eller slåtter samt tillhörande skötsel till hävdade marker;
5. återställning av hydrologin;
6. avdödning av ung inväxande gran i kärrmiljöer;
7. bekämpning av för området invasiva eller främmande arter;
8. om stora skador orsakade av den åttatandade barkborren uppkommer på granskogen, och detta är oförenligt med naturreservatets syfte kopplade till granskog eller skog med hög luftfuktighet, kan angripna granar skiljas från rot och barkas;
9. småskalig markstörning och utveckling av brynmiljöer.

Bestämmelserna i B-föreskrifterna har beslutats med stöd av 7 kap. 6 § miljöbalken.

C. Länsstyrelsen beslutar att utöver vad som annars gäller ska följande föreskrifter om rätten att färdas och vistas inom reservatet gälla. Inom reservatet är det inte tillåtet att:

1. tälta eller ställa upp husvagn;
2. medföra okopplad hund eller annat lösgående husdjur;
3. bryta kvistar, fälla eller på annat sätt skada levande eller döda träd och buskar;
4. plocka växter eller växtdelar med undantag för bär och matsvamp;
5. störa djurlivet genom att t ex klättra i boträd eller samla ryggradslösa djur;
6. förstöra eller skada fast naturföremål eller ytbildning genom att borra, gräva, rista, hacka eller måla;
7. göra upp eld.

Dessutom är det förbjudet att utan Länsstyrelsens tillstånd:

8. anordna tävlingar eller bedriva lägerverksamhet;
9. utföra vetenskapliga undersökningar som innebär någon form av markering, fällfångst eller annan åverkan, under förutsättning att denna åverkan inte annat än alldeles obetydligt påverkar de värden som reservatet syftar till att bevara.

Förbuden i C-föreskrifterna har beslutats med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken och 22 § första stycket förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Undantag från föreskrifter

Ovanstående föreskrifter under A och C utgör inte hinder för förvaltaren av naturreservatet, eller den som förvaltaren utser, att utföra de åtgärder som behövs för reservatets vård, skötsel, uppföljning eller dokumentation av växt- och djurliv samt mark- och vattenförhållanden eller åtgärder för friluftslivets behov och som framgår av B-föreskrifterna för att tillgodose syftet med naturreservatet.

Föreskrifterna under C ska inte utgöra hinder för att insamla enstaka individer/exemplar av ryggradslösa djur eller kryptogamer för artbestämning.

Föreskrifterna ska inte utgöra hinder för att uppföra byggnad eller anläggning, efter tillstånd från Länsstyrelsen, för jordbruksändamål eller boendeändamål inom gårdsmiljön enligt karta i bilaga 3.

Föreskrifterna ska inte utgöra hinder för nyttjande och skötsel av befintliga anläggningar så som byggnader tillhörande gårdsmiljön enligt karta i bilaga 3.

Föreskrifterna ska inte utgöra ett hinder för att plantera trädgårdsväxter inom gårdsmiljön enligt karta i bilaga 3;

Skötselplan

Länsstyrelsen fastställer i enlighet med 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. bifogad skötselplan, för naturreservatets långsiktiga vård.

Förvaltare för naturreservatet ska vara Länsstyrelsen Östergötland.

Skäl för beslutet

Det äldre odlingslandskapet vid Klämmesmålen är synnerligen värdefullt med ett stort antal arter knutna till slåtter- och betesmarker och en rad kulturhistoriskt, karakteristiska inslag. Klämmesmålen utgör ett mycket välbevarat och bra exempel på ett äldre odlingslandskap som hävdats på ett ålderdomligt sätt ända in i sen tid. En del av barrskogen vid gården hyser hotade arter och är utpekad som nyckelbiotop.

Området bör särskilt skyddas på grund av dess mycket höga biologiska och kulturhistoriska värden.

För att natur- och kulturvärdena i naturreservatet ska bevaras i framtiden är det av stor vikt att hela området sköts/hävdas intensivt genom slåtter, bete och åkerbruk samt att områden med fuktäng inte dräneras utan sköts så att de hålls fuktiga enligt naturlig säsongsvariation. Skogen ska brukas genom plockhuggning och med stor försiktighet.

Klämmesmålen är beslutat som riksintresse för naturvården med stöd av miljöbalken.

Reservatet är ett Natura 2000-område med namnet Klämmesmålen och sitekod SE0230166. Följande naturtyper och arter enligt EU:s art- och habitatdirektiv är kända i området:

*) = Prioriterad art eller naturtyp i EU:s Natura 2000-bevarandearbete

*Stagg-gräsmarker (naturtypskod 6230)

*Silikatgräsmarker (naturtypskod 6270)

Fuktängar (naturtypskod 6419)

Slätterängar i låglandet (naturtypskod 6510)

Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (naturtypskod 9070)

Länsstyrelsen bedömer att Natura 2000-områdets tillstånd gynnas av reservatet och den naturvårdsskötsel som planeras.

Lämplig användning av markområde

Enligt 1 kap. 1 § miljöbalken ska värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas och den biologiska mångfalden bevaras.

Länsstyrelsen har, i enlighet med 3 kap. miljöbalken, prövat och funnit att beslutet av naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap är förenligt med en, från allmän synpunkt, lämplig användning av markområdet och att beslutet, i enlighet med 7 kap. 8 § miljöbalken, inte strider mot en detaljplan eller områdesbestämmelser. Beslutet bedöms även förenligt med gällande översiktsplan.

Intresseprövning

Länsstyrelsen har i enlighet med 7 kap. 25 § miljöbalken prövat och funnit att beslutet av naturreservat Klämmesmålens odlingslandskap

inte går längre i inskränkning av enskilds rätt att använda mark och vatten, än vad som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses.

Konsekvensutredning av påverkan av beslutet på allemansrätten

Länsstyrelsen ska enligt Förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning, i den omfattning det behövs, göra en konsekvensutredning av hur allemansrätten påverkas genom beslutet om naturreservat. Länsstyrelsen gör bedömningen att naturreservatsbildningen inte medför negativa konsekvenser för vistelse och färd i naturreservatet. Ordningsföreskrifterna ska samtidigt leda till att reservatets syfte tillgodoses.

Agenda 2030, miljö kvalitetsmål och ekosystemtjänster

Reservatet Klämmesmålens odlingslandskap är en del av uppfyllandet av Agenda 2030 (mål 13 – Bekämpa klimatförändringarna; mål 15 – Ekosystem och biologisk mångfald) och av miljö kvalitetsmålen ”Levande skogar”, ”Ett rikt djur och växtliv” och ”Ett rikt odlingslandskap” om vilket Sveriges riksdag och regering beslutat. Länsstyrelsen bedömer att naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap ger ett positivt bidrag till följande ekosystemtjänster: Den producerande ekosystemtjänsten mat (kött från vilt, svamp); de reglerande ekosystemtjänsterna globalklimatreglering (kolinbindning) och de kulturella ekosystemtjänsterna friluftsliv, turism, rekreation och hälsa, samt de understödjande ekosystemtjänsterna ekologiska samspel och livsmiljöer.

Ärendets handläggning

Dokumentation

De mycket höga natur- och kulturvärdena vid Klämmesmålen har varit kända under flera årtionden. Området är utpekad som riksintresse för naturvården och ingår i den nationella bevarandeplanen för odlingslandskapet i Sverige. Området ingår även i EU:s nätverk Natura 2000. Brukarna av gården har under en rad år fått ekonomisk ersättning för en del av det arbete de utfört i odlingslandskapet genom så kallade Nola-medel (Nola = Naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet) och under senare år genom EU:s miljö stöd.

Länsstyrelsen tog upp en diskussion om bildande av naturreservat när de äldre brukarna frånträdde gården 1996. De fyra syskonen ställde sig i princip positiva till bildande av naturreservat för att bevara de höga natur- och kulturvärdena vid gården.

1998 tog länsstyrelsen fram ett förslag till beslut och skötselplan för naturreservatet som diskuterades med de nya markägarna. En överenskommelse om intrångsersättning till markägarna till följd av föreskrifterna för det blivande naturreservatet träffades.

Motivering till beslutet

Det gällande beslutet om naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap är beslutat år 2002. Klämmesmålens odlingslandskap är även skyddat som ett Natura 2000-område (SE0230166) med samma avgränsning som naturreservatet.

Skötselplanen för Klämmesmålens odlingslandskap från 2002 är en del av reservatsbeslutet enligt 7 kap. 4-6 §§ miljöbalken eftersom hänvisningar till skötselplanen finns med i B-föreskrifterna. Men B-föreskrifterna ska vara fristående från skötselplanen så att fastighetsägaren, av beslutet, ska veta vad den ska tåla enligt 7 kap 6 § miljöbalken. De nya B-föreskrifterna möjliggör dessutom tillägg av skötsel i form av återskapande av fuktängar och bekämpning av för området invasiva arter. Skötselplanen ska från och med nu kunna uppdateras fristående från beslutet.

Länsstyrelsen bedömer att naturvärdena i naturreservatet kommer att gynnas av att hydrologin återställs. Kartan från 1720 visar på att området tidigare hade blötare partier som även de hävdades som slåttrade fuktängar. Mosstegar syns än idag vilket visar på en del av den markanvändning som historiskt har funnits. Att återställa hydrologin i vissa delar av reservatet skulle öka möjligheterna för en större biologisk mångfald och ett varierat äldre odlingslandskap.

I bevarandeplanen för Natura 2000-området Klämmesmålen, som har samma utbredning som naturreservatet, framgår det att syftet är att bevara och vidareutveckla naturvärden knutna till samtliga ingående naturtyper och arter enligt art- och habitatdirektivet. Området där diket är lokaliserat innehar flera olika naturtyper; stagg-gräsmarker (6230), fuktäng (6410) och "annan naturtyp" enligt Natura 2000. Efter en återställning av hydrologin i reservatet är tanken att en del av det som idag är "annan naturtyp" kan klassas som fuktäng (6410) och att delar av de dränerade ytor klassade som fuktäng (6410) eller stagg-gräsmark (6230) ska bevaras på ett bättre sätt. Dessa åtgärder framgår inte specifikt i beslut med skötselplan från den 19 juni 2002 men det står att *"Syftet med naturreservatet är även att utpekade livsmiljöer och arter enligt Natura 2000 ska uppnå eller bibehålla en gynnsam bevarandestatus."* I bevarandeplanen under avsnittet fuktängar framgår det även att *"Naturtypen ska ha en ostörd hydrologi och vattenståndet ska tillåtas variera naturligt. Det ska inte finnas några avvattande*

eller tillrinnande diken eller djupa körspår som medför negativ påverkan.” Att återställa hydrologin är således en viktig bevarandeåtgärd för att området ska kunna uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus för naturtypen fuktäng som i och med åtgärderna skulle kunna öka från 1 hektar till cirka 3 till 4 hektar.

Invasiva eller andra, för reservatet, främmande arter kan komma att hota naturvärden i området och därmed bli ett problem sett utifrån naturreservatets syfte. Föreskrifterna för naturreservatet bör därför möjliggöra för att vid behov kunna vidta åtgärder för att bekämpa invasiva eller främmande arter.

För att gynna solitära bin och andra insekter som är beroende av sandiga blomrika miljöer bör föreskrifterna för naturreservatet möjliggöra anläggande av sandbäddar eller småskalig markstörning.

På grund av reservatets beskaffenhet med känsliga betesmarker, slättermarker och blöta områden behöver genomförande av tävlingar och lägerverksamhet tillstånd från Länsstyrelsen.

Enligt 7 kap. 7 § första stycket miljöbalken får Länsstyrelsen helt eller delvis upphäva beslut som den har meddelat enligt 4-6 §§, om det finns synnerliga skäl. Beslut om upphävande får enligt 7 kap. 7 § fjärde stycket miljöbalken meddelas endast om intrånget i naturvärdet kompenseras i skäligen utsträckning på naturreservatet eller på något annat område. Länsstyrelsen anser att det inte är skäligen att kräva ytterligare kompensation för upphävandet av det gällande beslutet. Detta beslut kommer bättre att vårda och skydda de naturvärden som det gällande beslutet avsågs att skydda och det innefattar exakt samma geografiska område som det gällande beslutet. Skötselplanen för naturreservatet ska från och med nu kunna uppdateras fristående från beslutet vilket även möjliggör att ny kunskap om naturvård kan implementeras om så behövs.

Länsstyrelsen anser att det finns synnerliga skäl att upphäva det gällande beslutet om naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap för att ersätta detta med ett nytt beslut med tydligt syfte, utvecklade skäl och föreskrifter samt att besluta om en ny skötselplan så att naturvärdena vårdas och inte riskerar att försvinna.

Länsstyrelsen önskar besluta om naturreservatets skäl, föreskrifter och skötselplan och utforma ett tydligt syfte för att öka arealen fuktäng och återväta delar av reservatet. Detta beslut kommer att i större utsträckning harmonisera med gällande bevarandeplan och möjliggöra att den skötsel som behövs för att bevara och förstärka områdets naturvärden kan genomföras.

Ett nytt beslut med syfte, skäl och föreskrifter samt tillhörande skötselplan för reservatet har därmed utformats.

Konsekvensutredning för upphävande av beslut

- Uppenbara fördelar för biologisk mångfald gäller främst arter kopplade till fuktängar samt insekter som gynnas av småskaliga markstörningar och anläggande av sandbäddar.
- Ingen ny ersättningssituation uppstår vid revideringen av beslutet för naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap. Reservatet ägs av en privat markägare. Området kommer att bibehålla sin huvudsakliga skötselriktning och kommer således inte att påverkas.
- De ekonomiska förpliktelserna för staten (förvaltning av reservatet) kommer att öka något. Främst i form av återställning av områdets hydrologi.
- Naturreservat Klämmesmålens odlingslandskap ägs av en privat markägare. Den privata markägarens rättigheter kommer inte att påverkas. Inga förändrade inskränkningar av användningen av de ytor markägaren innehar kommer att beslutas.

Reservatsbildning

Länsstyrelsen gav Svensk Fastighetsvärdering AB i uppdrag att utföra en värdering av det intrång som förslaget till reservatsföreskrifter innebär för fastigheten. Därefter förhandlade Länsstyrelsen med markägaren och kom överens om ekonomisk ersättning för intrånget i markanvändningen föranlett av naturreservatsbildningen. Utbetalning av ekonomisk ersättning skedde efter detta från Naturvårdsverket. Området blev bildat som reservat 2002 och ingår även i det Europeiska nätverket för skyddsvärd natur, Natura 2000. En privat markägare är ägare till marken.

Remissyttranden

Länsstyrelsen har under hösten 2022 remitterat förslag till beslut till markägare, Sveriges geologiska undersökning (SGU), Ödeshögs kommun, Östergötlands ornitologiska förening (ÖgOF), Naturskyddsföreningen Östergötland och Ödeshög och Naturvårdsverket. Svar har inkommit från SGU, ÖgOF, Ödeshögs kommun och Naturvårdsverket.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har avstått från att yttra sig.

Miljökontoret i Ödeshög instämmer med Länsstyrelsens skäl för beslut och har inget övrigt att tillägga.

Östergötlands ornitologiska förening (ÖgOF) kommenterar att fågelfaunan i reservatet är dåligt känd men att den troligen är trivial. Området som kallas kyffet har troligen störst potential men det är nog för litet för att hysa mer krävande arter. Återställning av reservatets hydrologi kommer troligen att gynna insektsätande fåglar. Fågelarter som uppehåller sig på torrare marker kan möjligen missgynnas men torde ha tillräckliga arealer att födosöka på även efter planerade skötselåtgärder.

Naturvårdsverket har inkommit med ett antal synpunkter. De skriver i sitt svar att syftet uttryckligen bör ange de habitat och arter som beslutet syftar till att vårda och bevara, inte endast ange ”utpekade livsmiljöer enligt Natura 2000”. En föreskrift för att begränsa organiserade aktiviteter för friluftslivet, i detta fall genom förbud av upplåtelse av mark för detta, ska inte ligga under A-föreskrifterna. Om Länsstyrelsen bedömer att en begränsning av genomförande av aktiviteter så som tävlingar och lägerverksamhet är nödvändig bör begränsning ske via C-föreskrifterna. Naturvårdsverket föreslår även att föreskriften B2 behöver preciseras genom att ange på en karta bifogad till beslutet var anordningar för friluftslivet får anläggas eller vart befintliga anläggningar finns. Detta gäller exempelvis parkeringsplats och vandringsled. Om Länsstyrelsen bedömer att gårdsmiljön behöver ingå i reservatsområdet behöver undantaget för detta område preciseras, lämpligen genom att på karta till beslutet ange vilket geografiskt område som undantaget avser. Det kan även uppstå oklarhet över tid om vad som är ”befintliga” anläggningar, varför även detta med fördel för framtida tillsyn bör preciseras.

Länsstyrelsens avvägning med avseende på remissyttranden

Länsstyrelsen tackar för Ödeshögs kommuns positiva yttrande.

Länsstyrelsen håller med ÖgOF gällande kommentarer om reservatets fågelfauna. Denna är dåligt känd, men troligen kommer insektsätande fåglar att få förbättrade förutsättningar och det kommer även att finnas kvar torrare marker för arter som föredrar detta.

I Naturvårdsverkets remissvar framfördes en synpunkt om att Natura 2000 arter och habitat behöver listas i syftet om syftet hänvisar till utpekade arter och eller livsmiljöer enligt Natura 2000. En dialog har förts mellan Naturvårdsverket och Länsstyrelsen gällande detta, där det förtydligades vad som behöver stå med i syftet. Arter och habitat behöver inte räknas upp i syftet utan det räcker att de står med under ”*Skäl till beslut*”.

Föreskriften angående tillståndsplikt för lägerverksamhet och tävlingar har flyttats tills C-föreskrifterna. En karta över befintliga

friluftsanläggningar och ungefärlig placering av framtida anläggningar har sammanställts i bilaga 4 till detta beslut. Ett förtydligande har gjorts gällande vilket område som avser gårdsmiljön med en hänvisning till bilaga 3. Länsstyrelsen delar Naturvårdsverket uppfattning om att en precisering av befintliga anläggningar skulle underlätta för framtida tillsyn. Länsstyrelsen bedömer dock att en sådan precisering av befintliga anläggningar inte är nödvändigt i detta beslut.

Övrigt

Natura 2000

Livsmiljöer och arter som är utpekade enligt Natura 2000 ska uppnå eller bevara ett gynnsamt tillstånd. Detta innebär att verksamheter eller åtgärder som kan orsaka betydande påverkan på områdets livsmiljöer, och/eller störa arter i området, kräver tillstånd enligt 7 kap. 28a § första stycket miljöbalken.

Verksamheter som är direkt förenliga med områdets förvaltning och skötsel kräver ej tillstånd (7 kap. 28a §, andra stycket miljöbalken). Åtgärder enligt fastställd skötselplan kan dock kräva tillstånd.

Om verksamheten eller åtgärden kräver en tillståndsprövning ska en specifik miljöbedömning göras. Detta innebär att tillståndsprövningen ska föregås av ett avgränsningssamråd, samt att en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) bifogas ansökan om tillstånd (6 kap. 28 § miljöbalken). MKB:n ska belysa hur områdets utpekade livsmiljöer och arter påverkas.

Strandskydd

Vissa delar av reservatet är beläget inom område där strandskyddsbestämmelser gäller enligt 7 kap. miljöbalken.

Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas hos regeringen, Miljödepartementet, se bilaga 3. Sakägare anses ha fått del av beslutet den dag kungörelse om beslutet var införd i ortstidning.

Beslutet gäller från den dag det vunnit laga kraft utom föreskrifter meddelade med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken, avdelning C, vilka gäller omedelbart.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av länsrådet Ann Holmlid med naturvårdshandläggaren Marika Sjödin som föredragande. I den slutliga handläggningen har också enhetschefen Marina Verbova, samhällsplaneraren Maria Larsson, länsjuristen Marielle Pettersson, Lantbrukskonsulent Matilda Hansen och antikvarien Malin Svarvar medverkat.

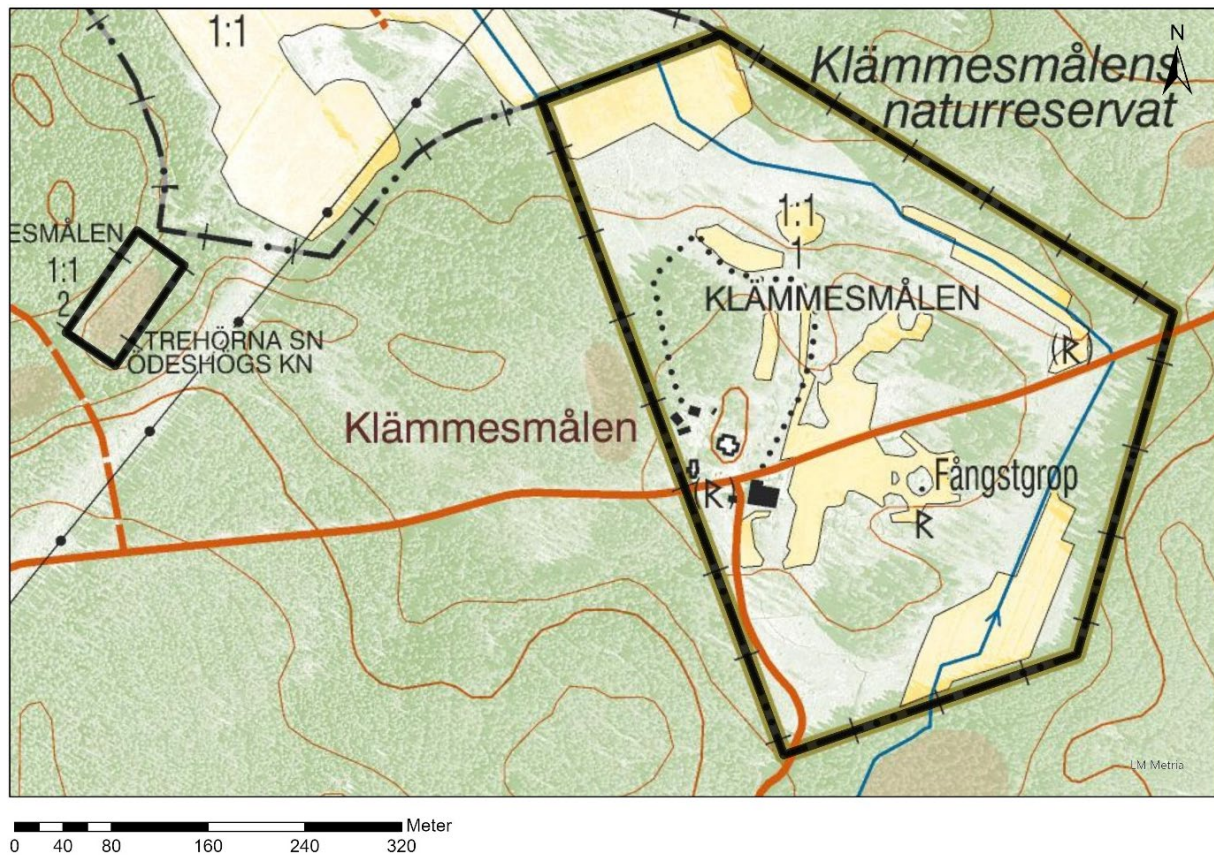
Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Bilagor

1. Sändlista (Finns hos Länsstyrelsen)
2. Beslutslista
3. Karta avgränsning av gårdsmiljön
4. Karta friluftsanordningar
5. Skötselplan

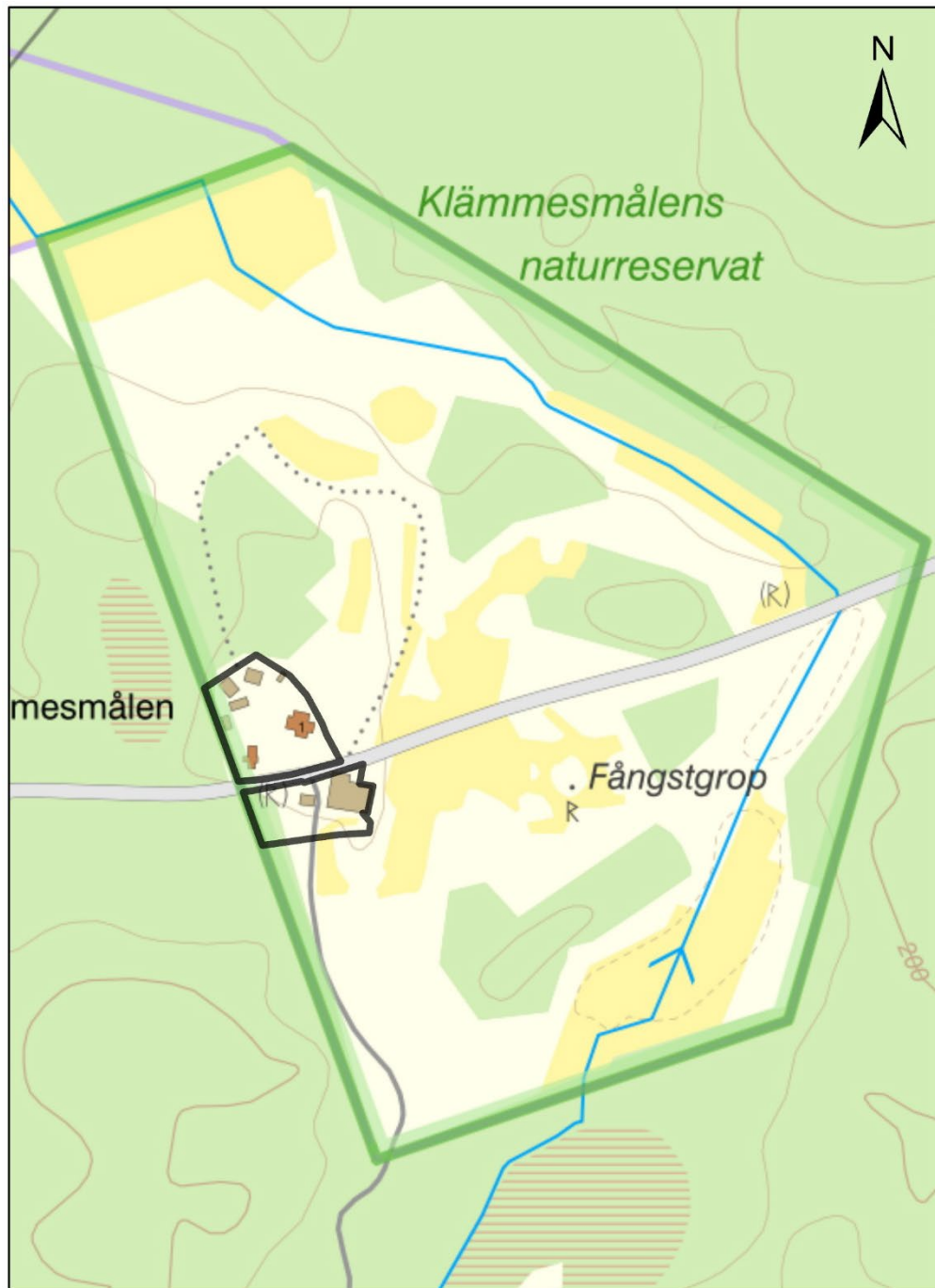

Bilaga 2

Beslutskarta för naturreservatet Klämmesmålen odlingslandskap. Naturreservatet är avgränsat med heldragen svart linje. © Lantmäteriet geodatasamverkan, © Naturvårdsverket

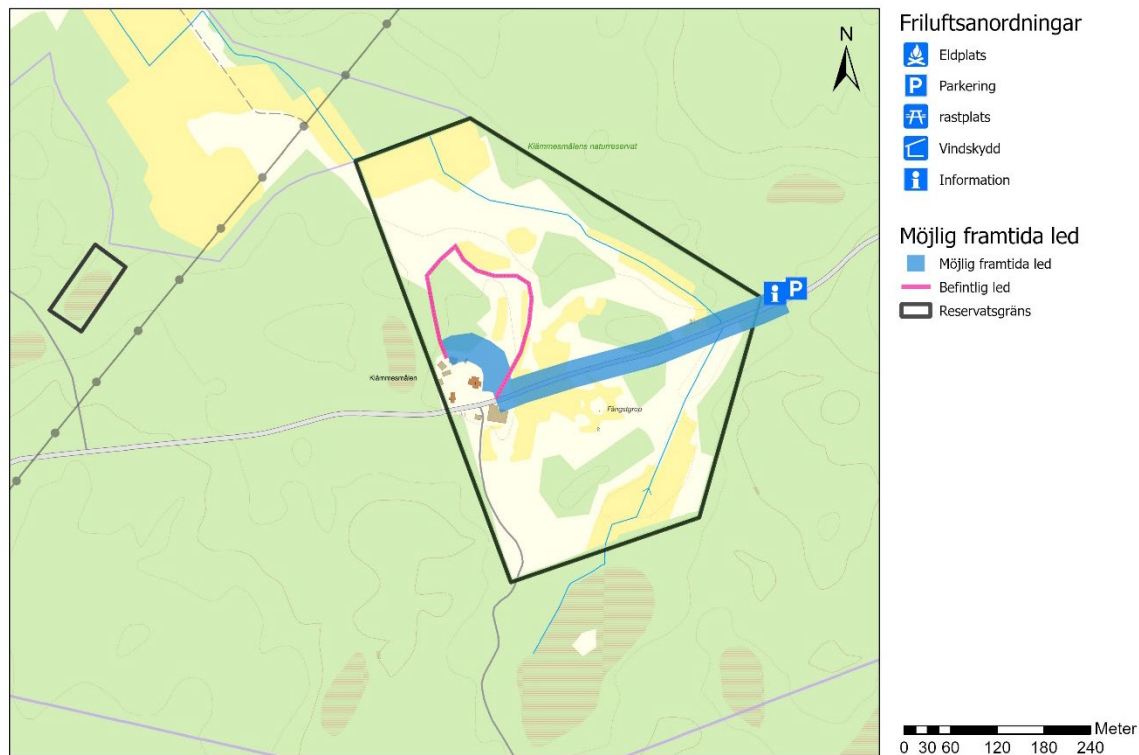
Bilaga 3

0 25 50 100 150 200 Meter

Karta över avgränsningen av gårdsmiljön markerad med svart linje.

Bilaga 4

Karta över befintliga friluftsanordningar 2022 (led, parkering och informationsskylt) samt ungefärlig markering med blått av område för framtida led.

Skötselplan för naturreservatet Klämmesmålen's odlingslanskap

Fastställt 2022-12-16

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Skötselplan för naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap Fastställd 2022-12-16

Meddelande	Skötselplanen gäller utan tidsbegränsning. En översyn bör göras senast inom 10 år för att bedöma behovet av revidering. Skötselplanen har upprättats av Länsstyrelsen 2022. Planförfattare har varit Marika Sjödin.
Referens	Marika Sjödin, enheten för naturskydd December 2022.
Kontaktperson	Enheten för skötsel av skyddad natur, Länsstyrelsen Östergötland.
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/ostergotland
Kartmaterial	© Lantmäteriet

© Länsstyrelsen Östergötland 2022

Innehåll

Innehåll	3
Allmän beskrivning	4
Administrativa data om naturreservatet	4
Syfte, föreskrifter och skäl för beslut	5
Beskrivning av reservatet.....	5
Plandel	15
Syfte med naturreservatet.....	15
Disposition och skötsel av mark	15
Skötselområden	16
Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder	32

Allmän beskrivning

Administrativa data om naturreservatet

Reservatets namn	Klämmesmålens odlingslandskap	
NVR-id	2001769	
Beslutsdatum	2002-06-19 och justering 2022-12-16	
Län	Östergötland	
Kommun	Ödeshög	
Areal	Total areal	18,7 hektar
	Land	18, 7 hektar
	Vatten (våtmark)	0,7 hektar
	Produktiv skog	7,8 hektar
Naturtyper enligt Natura 2000 med naturtypskod	Stagg-gräsmarker (6230)	1,1 hektar
	Silikatgräsmarker (6270)	2,3 hektar
	Fuktängar (6410)	1 hektar
	Slätterängar i låglandet (6510)	2,1 hektar
	Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (9070)	4,3 hektar
Prioriterade bevarandevärden		
Naturtyper:	Slättermark, åker, betesmark, skogsbete, sumpskog	
Arter/grupper:	Kärlväxter, insekter, svampar, mossor	
Strukturer:	Gräsmark, död ved, bryn, gamla träd	
Kulturmiljöer:	Odlingslandskap, fångstgrop, tjärdal, slaggförekomst, kolarkoja och kolbotten, stensträng	
Friluftsliv:	-	
Övrigt	-	
Fastighet	Klämmesmålen 1:1	
Förvaltare	Länsstyrelsen Östergötland	
Lägesbeskrivning	5 km ostsydost om Trehörna kyrka	
Vägbeskrivning	Klämmesmålens naturreservat nås från länsväg 32 som passerar samhället Sommen. Från Sommen är det skyltat mot Trehörna. Efter 1,6 km följ skyltningen mot Bjärsjö till Klämmesmålen. Från Trehörna åk mot Bjärsjö by och fortsätt förbi byn cirka 3 km.	

Karta 1. Naturreservatet Klämmesmälens odlingslandskap är beläget cirka 8,5 kilometer sydväst om Boxholm.

Syfte, föreskrifter och skäl för beslut

Se vidare i skötselplanens plandel eller reservatsbeslutet.

Beskrivning av reservatet

Översiktlig beskrivning

Klämmesmålen är en ensamgård som ligger i Trehörna socken i Ödeshögs kommun nära Smålandsgränsen. Klämmesmålen kan liknas vid ett levande museum som utgörs av ett välbevarat äldre kulturlandskap. Här finns välhävdade slätter- och betesmarker med en hel del trädgårdsgårdar. Mellan betes- och slättermarker finns insprängda små oregelbundna åkerlyckor med tillhörande odlingsrösen. Kulturhistoriska lämningar i form av en fångstgrop och en slaggförekomst mm finns också i markerna. De helt öppna delarna av odlingslandskapet ligger centralt och ramas in av stråk med skogsbeteskaraktär utmed kanterna. Ett litet utskifte som under tidigare århundraden varit ett öppet slätterkärr med en källa i ena kanten ligger cirka 370 m väster om huvudfastigheten. Numera är kärret igenvuxet med framför allt lövträd men även en del gran.

Historisk och nuvarande markanvändning

Klämmesmålen är en ensamliggande gård med ett näst intill unikt bevarat äldre odlingslandskap som en gång var vanligt i de södra skogsbygderna i Östergötland. Den här typen av ensamgårdar började odlas upp under den medeltida expansionen. Det äldsta dokumentet om Klämmesmålen är en karta från 1720-talet där markanvändningen redovisas. Gården benämndes vid denna tidpunkt för torp. Gården har genom århundradena behållit sin karaktär även om förändringar av markanvändningen har genomförts.

På kartan från år 1720 kan man uttyda att åkermarken var fördelad på tre åkergården närmast gården och tre inhägnade åkerlyckor ute i de två ängsgården. Åkrarna brukades genom tresäde och beskrivs som stenbärande med rödsandig örjörd. Ängsmarken var på 1720-talet uppdelad i två ängsgården. I båda ängsgårderna fanns det både hårdvalls- och våtmarksäng. En kärmark på häradsallmanningen nordväst om själva gården användes också som slättermark, kärret kallas Kyffet (redovisas på en karta från 1786). Betesmarken bestod på 1720-talet av fyra små betesfällor för kalvar och hästar över vilka man behövde ha nära till hands och ha uppsikt över. Korna betade på häradsallmanningens skogsmark. En fägata ledde åt nordöst från gården genom inägorna ut till skogsmarken. 1720 fanns det fyra nötkreatur och en häst på gården. Klämmesmålen ägdes av adelsmannen Gabriel Ribbing som bytt till sig torpet Klämmesmålen från Kronan. Det var i samband med detta byte som kartan från 1720 upprättades. Under 1800-talets första hälft skedde inga större förändringar av markanvändningen på Klämmesmålen. Det finns några kartor från perioden 1786 till 1862 som härrör från utredningar om häradsallmanningens gränsdragning samt intagornas areal och skörd (intaga är tidigare oskiftad mark som genom någon åtgärd, till exempel inhägnad, tagits i bruk av någon). År 1806 gjordes en utredning om intagornas storlek och avkastning. Intagorna utgjorde tillsammans 1,8 hektar och var skattade till totalt 1 lass hö. Kyffets jordmån kallas här stäggvall. Klämmesmålen ägdes vid denna tidpunkt av greven och ryttmästaren Mörner på Giöttwiksgodset. År 1825 ägdes Klämmesmålen återigen av Kronan. Kring 1830 köptes gården av Ivar Johanssons släkt. Därefter har gården arrenderats inom släkten (muntlig uppgift från L. Äng). År 1843 hade en större del av skogsmarken tagits i bruk på Klämmesmålen. Totalarealen på gården var cirka 30 hektar med hemman och intagor. Det finns också en uppgift om att Klämmesmålen tidigare var cirka 18 hektar. Kyffet nämns som enda intaga och var 1 tunnland och 26 kappland vilket motsvarar 0,9 hektar. År 1862 utredde häradsallmanningen gränser och intagor och en önskan framfördes då om att ägogränser skulle rätas ut. Genom detta sparade brukarna stängsel och häradsallmanningen ”fick tillbaka” skogsmark som brukats som inägomark. Detta är bakgrunden till de raka gränserna och det utseende fastigheten vid Klämmesmålen har idag. Gränsjusteringarna innebar att en intaga i norr, de norra kalv- och hästtagarna och det östra av de uppröjda ängskärren från 1720-talskartan togs bort från Klämmesmålen. År 1863 byggdes Klämmesmålens äldre mangårdsbyggnad och några år efter denna byggdes den nuvarande ladugården. På häradskartan från år 1880 kan man se att gränsändringen vid Klämmesmålen genomförts i praktiken. Klämmesmålen följer vid denna tid omvärldens mönster dvs 1800-talets agrara revolution. Åkerarealen ökar på bekostnad av ängsarealen.

Vad gäller åkermarken har allt mer av åkergärdesängarna odlats upp, speciellt mittengärdet. Ytterligare en åkerlycka har tagits upp i ängen norr om åkergårderna. Våtmarksängarna i öster som nämns 1862 har dikats ut och odlats upp till åker och kallades Älgamossen och Undantagsmossen. Den så kallade Stora mossen i söder har också odlats upp fram till gränsen. Denna utökning av åkermarken måste ha inneburit mer än en fördubbling av åkerarealen vid Klämmesmålen. Ängsarealen har

minskat i motsvarande omfattning framför allt var det våtmarksängarna, som gav högst avkastning, som odlats upp. Dock var inte den nordligaste våtmarksängen i kanten mot Slättamossen uppodlad ännu. De idag trädklädda åsarna som var äng på 1720-talet var år 1880 markerade som klädda med lövträd, markanvändningen är okänd. Ny äng har också tagits i bruk. Den sydligaste Kalvhagen i det sydvästra hörnet av fastigheten är nu våtmarksäng, liksom området mellan Undantagsmossen och fastighetsgränsen i öster. Vid slutet av 1800-talet fanns det fyra till fem kor på Klämmesmålen. Korna betade i skogen på häradsallmanningen fram till sekelskiftet.

År 1934 övertog Ivar Johansson arrendet på Klämmesmålen av sin far. Då hade Ivars föräldrar och morföräldrar arrenderat gården i 85 år. År 1948 fanns det två bostadshus på gården. En ny väg har byggts genom gårdens ägor i väst-östlig riktning. Vägen i sin helhet påbörjades under 1940-talet och var färdig på 1960-talet, den del som berörde Klämmesmålen byggdes under 1940-talet. Av den gamla fägatan från gården österut till skogsmarken fanns bara rester kvar på inägorna. Däremot fanns stigen i dess fortsättning kvar på utmarken med ungefär samma sträckning men istället för att leda in i inägorna leder den upp till den nya vägen. Åkermarken fortsätter att öka i areal på bekostnad av ängsarealen. Åkergårderna närmast gården ser ut som 1876 med undantag av att i ängen väster om den gamla vägen har en liten åkerlycka, kallad Drängagråten, tagits upp. I hårdvallsängen finns tre inhägnade åkerlyckor liksom på kartan från år 1720. Mer än hälften av den stora våtmarksängen Slättamossen i norr har odlats upp. I söder har åkern Stora mossen utökats på bekostnad av våtmarksäng. Det finns också åker som lagts igen, Älgamossen som odlades upp under 1800-talet är igenlagd och betas nu istället. Våtmarksängen har minskat mer än hårdvallsängen framför allt genom uppodling till åker. Det är svårt att utläsa av kartan vad som brukades som ängs- respektive betesmark. Genom det Ivar Johansson (markägare från 1965) berättat vet man att de områden som slogs fram till början av 1990-talet även slogs på Ivars morfars tid under senare delen av 1800-talet. Kyffet slutade slås på 1930-talet. Den betades några år innan den övergavs och har sedan dess fått växa igen. När den var i bruk fanns det en lada där för förvaring av höet vid området. Boskapen vid Klämmesmålen betade numera i huvudsak på inägorna kring gården.

År 1990 kan man konstatera att Klämmesmålen är ett mycket värdefullt odlingslandskap både ur kulturhistorisk synvinkel och ur naturvårdssynpunkt. Åkrarna har inte förändrats nämnvärt sedan 1948. Numera odlas foder till djuren på åkermarken och den före detta fuktiga slättermarken. En hel del av de forna slättermarkerna hävdas fortfarande traditionsenligt. Djuren på gården betar på inägorna och efterbetar i slätterängarna. Mjölkkorna försvann från gården 1988.

Karta 2. Häradsekonomska kartan från åren 1866-77. Observera att kartan är förskjuten åt norr i förhållande till inritningen av reservatet. Gröna områden är slätterängar, gula är åkrar och vita är utmark. Streckade marker är futiga område och våtmark. Ringar är marker dominerade av lövträd och stjärnor är dominerade av barrträd.

Kulturhistorisk byggnadsinventering

En kulturhistorisk byggnadsinventering har genomförts vid Klämmesmålen 1999. Nedan anges utdrag ur inventeringen. Siffrorna efter byggnaderna hänvisar till bilaga 3 där information om byggnaderna finns nedtecknat. Vid Klämmesmålen finns idag två mangårdsbyggnader, en ursprunglig äldre från 1860-talet och en nyare från tidigare delen av 1900-talet. Den äldre mangårdsbyggnaden (1) med tillhörande trädgård ligger i höjdläge i nord-sydlig riktning. Byggnaden består av en enkelstuga i två våningar med skorstenen i nock, en mindre utbyggnad på baksidan innehållande köksfarstu med ingång samt ett rum som ursprungligen varit skaffereri. Vid huvudingången finns en öppen veranda. Det andra bostadshuset (3) vid Klämmesmålen var ursprungligen uppförd som magasin men blev sedan ombyggd till undantagsbostad om 2 rum och kök. År 1942 byggdes den till och fick den storlek den har idag. Andra byggnader vid Klämmesmålen är ett dass (2), hönsbhus och vedbod (4), dass (5), vedbod och snickarbod samt tillbyggt förråd (6), traktorgarage (7), bilgarage (8), jordkällare (9), ladugård (10), magasin och vagnsbod med höns- och svinhus (11), smedja (12). Några kommentarer kring ovan nämnda byggnader. Ladugård är enligt Svensk bebyggelse uppförd år 1868. Den utbyggda uppfarten på skullen och den kallmurade körbron är tillkomna 1934. Inom fastigheten finns trädgårdesgårdar kvar i ganska stor omfattning och flera har tillkommit på senare tid.

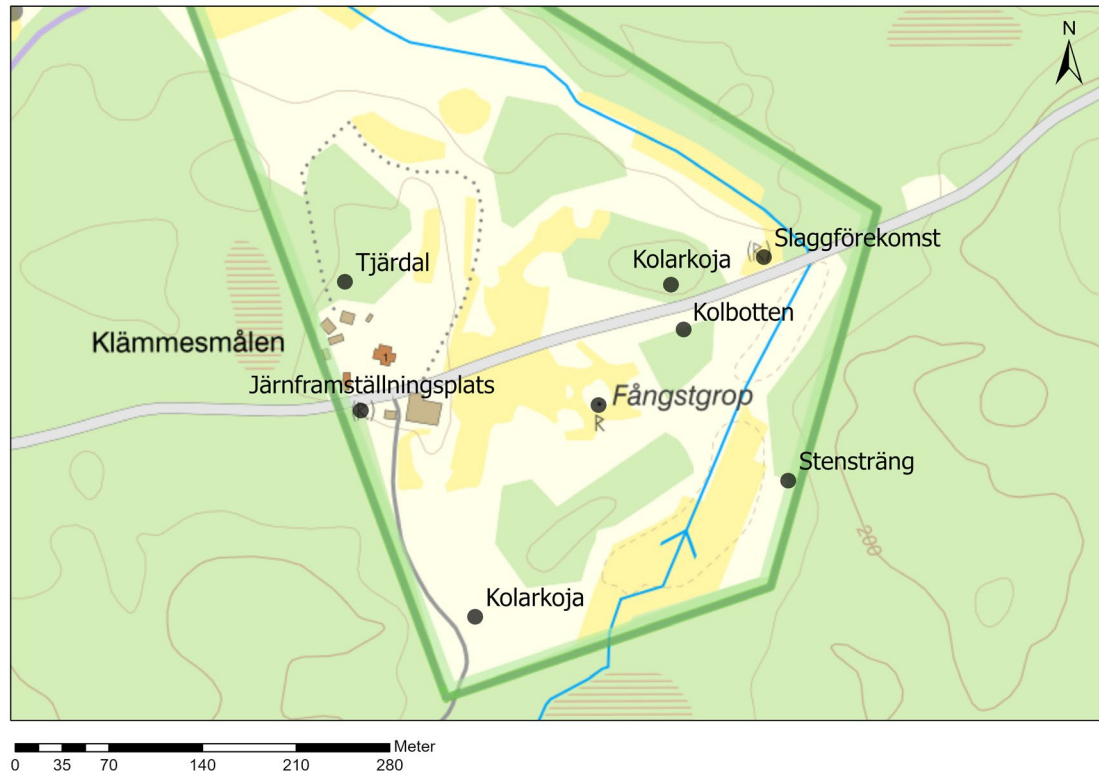
Nuvarande markanvändning består av en småskalig jordbruksdrift slätter- och betesdrift. I de skogsartade delarna på gården har plockhuggning av virke skett vid behov.

Kulturhistoriska lämningar

En arkeologisk och kulturhistorisk inventering av Klämmesmålen genomfördes år 1998. De registrerade fornlämningarna utgörs av en järnframställningsplats, en fångstgrop och en slaggförekomst. År 2002 schaktades för ledningsdragnings direkt söder om vägen intill gården. I samband med detta påträffades en järnframställningsplats, troligen medeltida, bestående av en härdgrop, en härdbotten och en gropugn med intilliggande slagg. Fångstgropen är en tydlig och lättåtkomlig fornlämning, som ligger på en liten kulle i en hagmark. Fångstgropen är rund, 4 till 4,5 meter i diameter och 1,5 till 1,8 m djup. Slaggförekomsten består av en riklig förekomst av brunsvart, delvis blåsig och trögt fluten järnrik slagg. Vid inventeringen uppmärksammades också följande lämningar:

- Ett avsnitt av en stensträng finns längs den östra fastighetsgränsen. Förekomst av mycket naturlig sten i området gör stensträngen svårbedömd.
- Rester av en kolarkoja belägen norr om landsvägen. Mitt emot kolarkojan, på södra sidan av vägen, ligger en kolbotten.
- En kolbotten ligger intill det sydvästra hörnet av reservatet.
- En tjärdal som ligger norr om de båda bostadshusen.

Det är svårt att datera de odlingsspår som syns vid Klämmesmålen. Enligt kartor bör det vara 1800-talet som främst har satt sin prägel på området. Det finns en stor mängd odlingsrösen på flera av åkrarna även om en del åkrar röjdes från sten vid mitten av 1900-talet. Spår av gamla odlingsytor finns på flera håll bland annat i närheten av bostadshusen, i trädgården och utmed vägen vid gårdens västra gräns. Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML).

Karta 3. Kända kulturhistoriska lämningar i naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap, markerade med svarta punkter.

Områdets bevarandevärden

Biologiska bevarandevärden

Markerna vid Klämmesmålen hyser en karakteristisk vegetation för slätter- och betesmarker. En rad slätter- och betesgynnade arter förekommer i markerna. Markerna är kuperade och fuktighetsgraden varierar därför med allt från torra mer höglänta partier till lågt liggande mossiga marker där fuktigheten är hög. Detta återspeglas i den vegetation som förekommer. De vanligaste vegetationstyperna är rödvenäng och gräs-lågstarräng, men här finns också inslag av rödvenhed, fårsvingeltorräng, skogsnävaäng, tuvtäteläng, högörtsäng och olika typer av skogsvegetation. Karakteristiska arter som förekommer är t ex darrgräs, svinrot, gökblomster, slätterblomma och stagg.

Träd- och buskskiktet varierar i täthet och sammansättning. Björkar är vanliga på många håll i hagarna och det finns även partier med tall och gran som dominerande trädslag, bl a växer det glesst med tallar på den åsliknande ryggen som går norr om vägen i öst-västlig riktning. I vissa partier har trädskiktet tätat jämfört med hur landskapet såg ut i början av 1900-talet. Utmed kanterna på fastigheten finns en bård med skog som nyttjats som skogsbete under lång tid. Ett område utmed den östra fastighetsgränsen är utpekad som nyckelbiotop dvs skogsmark med höga naturvärden. Nyckelbiotopen utgörs av ett skogsbete i äldre barrskog. Intagan Kyffet som tidigare varit ett öppet slätterkärr är också klassat som nyckelbiotop. Kyffet består idag av en gles sumpskog med björk, al och gran. På granar i nyckelbiotopen växer bland annat gammelgranslav *Lecanactis abietina* och i markskiktet finns det gott om mörk husmossa *Hylocomiastrum umbratum* och dunmossa *Trichocolea tomentella*. I gläntor finns flora som slätterblomma och starr som visar på att området tidigare var öppnare och slåttrades. Kärrret översilas av vatten från en källa och är bevuxet med senvuxna, relativt klena träd.

Kring bebyggelsen i naturreservatets västra kant växer mycket körsbärsträd. Idag finns det inga riktigt grova träd på fastigheten men det finns ett antal lövträd som är på väg att bli gamla och grova. På gårdsplanen står två relativt grova lönnar och strax söder om bebyggelsen växer flera relativt grova aspar och askar. Norr om husen växer en trädformig sälg.

Gällande djurlivet har en inventering av fjärilsfaunan genomförts i markerna kring Klämmesmålen (Gynnemo, S, opubl mtrl, 1996). De arter som hittades var bland annat svavelgul höfjäril, smalsprötad bastardsvärmare, hagtornsfjäril, olika pärlemorfjärilar och vitfläckig guldvinge. Förutsättningarna för att en artrik och intressant lägre fauna finns i reservatet är goda bland annat på grund av förekomsten av en mångformig flora av blommande i kärlväxter i betes- och slättermarkerna samt våtmarksmiljöerna.

Tabell 1. Naturvårdsintressanta arter i naturreservatet Klämmesmålen odlingslandskap.

ART	VETENSKPLIGT NAMN	KATEGORI	LIVSMILJÖ
INSEKTER			
Smalsprödad bastardsvärmare	<i>Zygaena osterodensis</i>	NT	Bryn, kantzoner, äng
LAVAR			
Gammelgranslav	<i>Lecanactis abietina</i>	T	På bark, hög luftfuktighet
MOSSOR			
Mörk husmossa	<i>Hylocomiastrum umbratum</i>	S	Frisk/fuktig skog, markskiktet
Dunmossa	<i>Trichocolea tomentella</i>	S	Sumpskog, intill rinnande vatten
KÄRLVÄXTER			
Jungfru Marie nycklar	<i>Dactylorhiza maculata</i>	F	Välhävdad betes/hagmark
Grönvit nattviol	<i>Platanthera chlorantha</i>	F	Välhävdad betes/hagmark
Darrgräs	<i>Briza media</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Backnejlika	<i>Dianthus deltoides</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Knägräs	<i>Danthonia decumbens</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Smörbollar	<i>Trollius europaeus</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Ormrot	<i>Bistorta vivipara</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Ängsskallra	<i>Rhinanthus minor</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Slättergubbe	<i>Arnica montana</i>	VU	Välhävdad betes/hagmark
Spåtistel	<i>Carlina vulgaris</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Klasefibbla	<i>Crepis praemorsa</i>	NT	Välhävdad betes/hagmark
Sommarfibbla	<i>Leontodon hispidus</i>	NT	Välhävdad betes/hagmark
Bockrot	<i>Pimpinella saxifraga</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Stagg	<i>Nardus stricta</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Käringtand	<i>Lotus corniculatus</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Vanligt jungfrulin	<i>Polygala vulgaris</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Solvända	<i>Helianthemum nummularium</i>	NT	Välhävdad betes/hagmark
Blåsuga	<i>Ajuga pyramidalis</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Kattfot	<i>Antennaria dioica</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Svinrot	<i>Scorzonera humilis</i>	NT	Välhävdad betes/hagmark
Prästkrage	<i>Leucanthemum vulgare</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
SVAMPAR			
Blodvaxskivling	<i>Hygrocybe coccinea</i>	I	Välhävdad betes/hagmark
Scharlakansvaxskivling	<i>Hygrocybe punicea</i>	NT	Välhävdad betes/hagmark

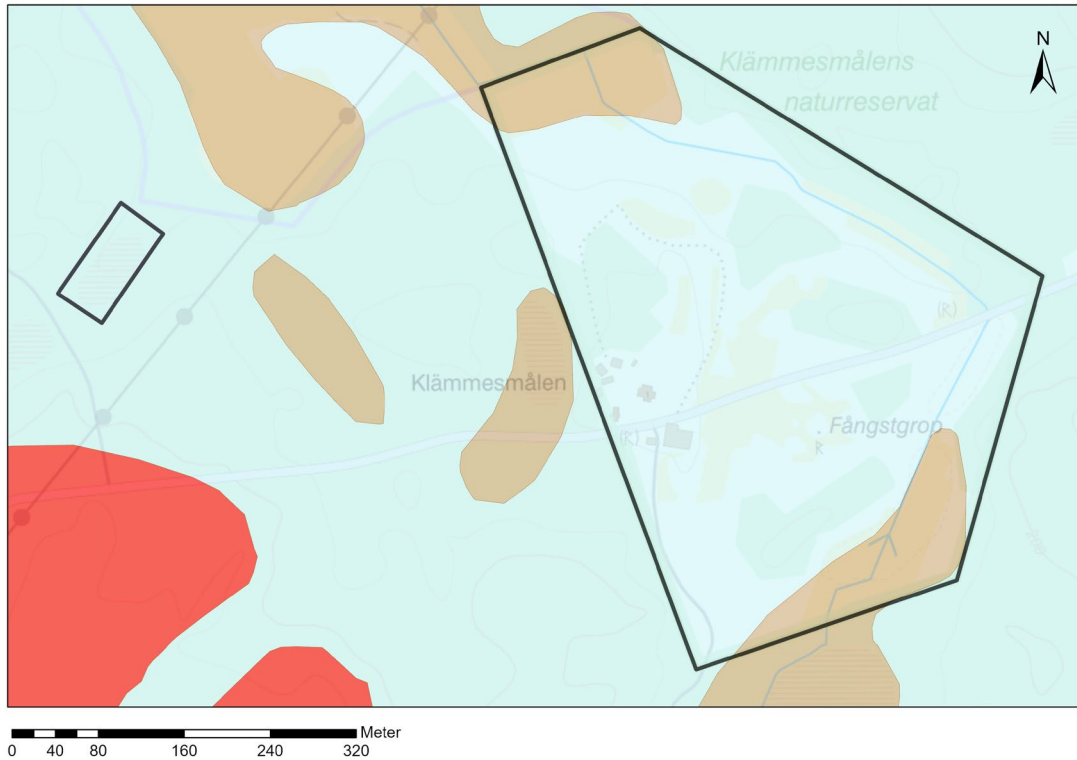
Tabell 2. Förklaring kategorier i tabell 1.

KATEGORI	FÖRKLARING
S	Signalarter för skog
T	Typiska arter
I	Indikatorarter för jordbruksmark
NT	Rödlistad som nära hotad
VU	Rödlistad som sårbar
F	Fridlyst art
N 2000	Habitatdirektivet bilaga 2

Geologiska bevarandevärden

Berggrunden vid Klämmesmålen består av småländska graniter och porfyrier och ligger dold under ett tjockt lager av lösa avlagringar. Jordarterna vid Klämmesmålen domineras av sandig morän som delvis är utformade som moränrygggar. Moränryggarna är väl-dränerade och kan sägas motsvara åsar trots att det inte är fråga om isälvs-material. Det finns en hel del stenblock i markerna.

Karta 4. Jordartskarta som visar att området till största delen består av sandig morän (ljusblått på kartan) samt en del tor (ljusbrunt på kartan).

Natura 2000

Områdestyp

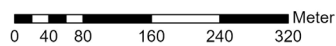
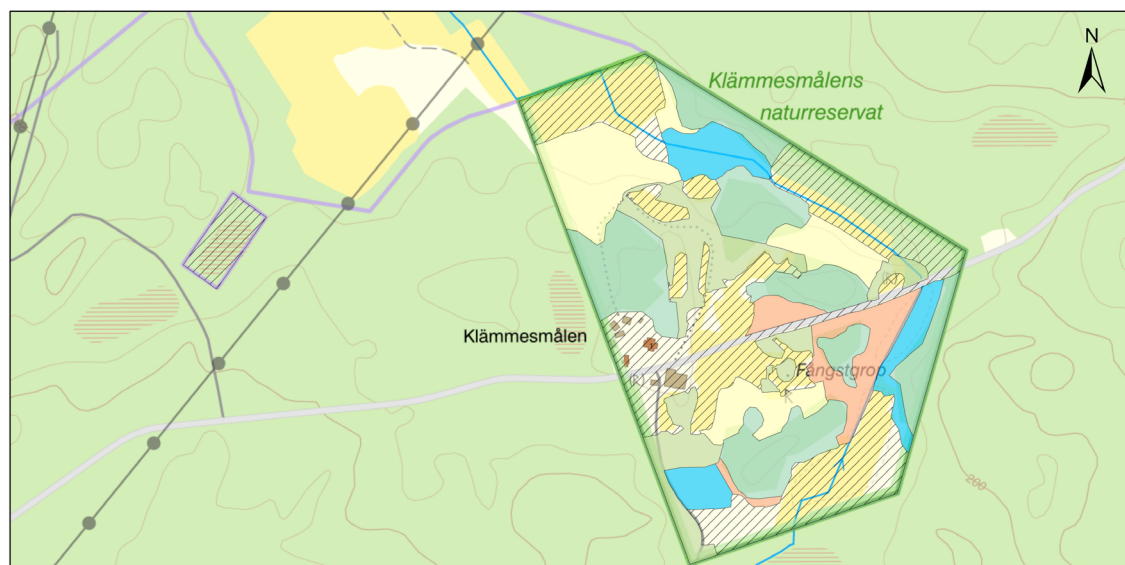
SAC-område enligt Art- och habitatdirektivet; Regeringsgodkänt.

Bevarandeplan

Till varje Natura 2000-område ska det finnas en bevarandeplan. Bevarandeplanen för Klämmesmålen är från 2018 och redovisar ingående naturtyper. Bevarandemål för naturtyperna anges under respektive skötselområde. I och med de hydrologiska återställningar som planeras i reservatet skulle naturtypen fuktäng kunna öka till cirka 3 till 4 hektar efter genomförda åtgärder.

Tabell 2. Ingående naturtyper i natura 2000-området Klämmesmålen.

Naturtyp	Areal, hektar
Stagg-gräsmarker (6230)	1,1
Silikatgräsmarker (6270)	2,3
Fuktängar (6410)	1 (3-4)
Slätterängar i låglandet (6510)	2,1
Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (9070)	4,3

N2000

Naturtyp

- Annan naturtyp
- 6230 Stagg-gräsmarker
- 6270 Silikatgräsmarker
- 6410 Fuktäng
- 6510 Slätterängar i låglandet
- 9070 Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ

Karta 5. Indelning av naturtyper enligt Natura 2000.

Skäl till ändrad skötsel

I den tidigare fastställda skötselplanen för naturreservatet framgår det att 1800-talets agrara revolution ökade åkerarealen i Klämmesmålen på bekostnad av dess ängsareal. Fuktiga områden så som mossar/kärr och sidvallsängar som tidigare slåtrats dikades ur och brukades istället som åker. Detta skedde över hela landet vilket har medfört att fuktängar idag är ovanliga. Åkerarealen i Klämmesmålen brukas ej som åker i samma omfattning som tidigare. Dessutom är det övergripande målet med reservatet att bevara ett äldre, småskaligt odlingslandskap med karakteristiska kulturhistoriska lämningar och den fauna och flora som naturligt hör hemma här. I och med detta är det positivt att återskapa dessa blöta områden så som de såg ut innan de påverkades av dikning, samt att de åter hävdas genom slätter och efterbete. De tre åkerområden som berörs av den hydrologiska återställningen betecknas idag som ”annan naturtyp” enligt Natura 2000, men i och med den hydrologiska återställningen skulle de istället betecknas som fuktäng. En fuktäng hyser en stor mångfald av exempelvis olika starrarter, orkidéer och andra hävdgynnade växter och utgör en viktig livsmiljö för många insektsarter. Även fågelarter som exempelvis tofsvipa gynnas.

Källuppgifter

- Länsstyrelsen i Östergötland, 1983, Natur och kultur Miljöer i Östergötland.
- Skogsvårdsstyrelsen, Östra Götaland, 1995. Utdrag ur nyckelbiotopsinventering
- Kulturmiljöregistret, Fornsök, Riksantikvarieämbetet.
- Vegetationsinventering och kärleväxt inventeringen i Klämmesmålen. Projektarbete av Cecilia Persson, Stockholms universitet, 1996
- Ensamgården Klämmesmålen, Arkeologisk och kulturhistorisk inventering, Nilsson, P. Riksantikvarieämbetet, 1998
- Kulturhistorisk byggnadsinventering, Länsstyrelsen opublicerat material, 1999
- Kartstudie över den historiska markanvändningen vid Klämmesmålen. Hansson, C., Praktikarbete vid Linköpings universitet, 1990
- Intervjuer med Ivar Johanssons barn (4 syskon), Bäck, L., Länsstyrelsen Östergötland, opublicerat material, 1998
- Äng, Leif, make till Siv Äng dotter till Ivar Johansson, Muntliga uppgifter.
- Berggrundsinformation digitalt kartmaterial, SGU
- Natura 2000, Bevarandeplan Klämmesmålen, SE0230166

Plandel

Syfte med naturreservatet

Syftet med naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap är att bevara ett välhävdat äldre odlingslandskap med slätter- och betesmarker samt ålderdomliga flikiga åkrar med tillhörande karakteristiska växter och djur. Den gamla skogen med miljöer för hotade växter och djur ska bevaras. Syftet med naturreservatet är även att utpekade livsmiljöer och arter enligt Natura 2000 ska uppnå eller bibehålla en gynnsam bevarandestatus.

Syftet ska uppnås genom naturvårdsinriktad skötsel av området. Naturreservatet ska under stort hänsynstagande till flora och fauna vara tillgängligt för det rörliga friluftslivet och för vetenskaplig forskning. Det kan bli aktuellt att återställa hydrologin i områden som är påverkade av dikning.

Disposition och skötsel av mark

Syftet ska uppnås genom naturvårdsinriktad skötsel samt genom att:

- Hävd genom företrädesvis bete och slätter samt annan tillhörande skötsel. Om bete och slätter inte kan utföras kan röjning och annan tillhörande skötsel tillämpas.
- Utveckla brynmiljöer genom att eftersträva en heterogen artsammansättning, där exempelvis blommande och bärande träd och buskar främjas.
- Buskar av framförallt blommande arter sparas om de inte täcker stora ytor, bildar snår eller tränger in på fornlämningar.
- Åtgärder för att gynna hotade arter, såsom småskalig markstörning för att gynna insekter.
- Befintlig död ved och träd som dör, faller eller tas ner i framtiden lämnas kvar inom naturreservatet. Faller de på olämplig plats kan de flyttas till en annan del av reservatet, gärna till varma solbelysta lägen i syfta att gynna vedlevande insekter.
- Om stora skador orsakade av den åttatandade barkborren uppkommer på granskogen, och detta är oförenligt med naturreservatets syfte kopplade till granskog eller skog med hög luftfuktighet, kan angripna granar skiljas från rot och barkas.
- Skulle invasiva eller andra, för reservatet, främmande arter bli ett problem sett utifrån naturreservatets syfte kan detta hanteras och bekämpas på lämpligt sätt utifrån rådande kunskapsläge och erfarenheter.
- Genomföra hydrologiska återställningar.
- Fornlämningar hålls fria från inträngande träd och buskar.

Naturreservatet har indelats i fyra olika typer av skötselområden där bland annat åkermark, betesmark och slättermark utgör olika skötselområden. De olika skötselområdena har i sin tur delats upp i olika delområden. I betesmarken ingår även skogsmark som betas - skogsbeten. Se vidare under respektive skötselområde.

Övergripande mål

Det övergripande målet för Klämmesmålens naturreservat är att bevara ett äldre, småskaligt odlingslandskap med karakteristiska kulturhistoriska lämningar och den fauna och flora som naturligt hör hemma här. I målsättningen ingår att ge en bild av hur ett äldre odlingslandskap i skogsbygden såg ut. Inom de delar av området som förändrats under 1800-talet till 1900-talet ska skötseln inriktas på att, så långt möjligt, återskapa det tidigare odlingslandskapet. En gynnsam bevarandestatus ska bibehållas för de naturtyper som finns inom Klämmesmålens odlingslandskap.

Skötselområden

Reservatet är indelat i följande skötselområden;

Åkermark

- A. Källelyckan
- B. Norralyckan
- C. Lilla åkern, även kallad Runde åkern av syskonen
- D. Nylandet
- E. Drängagråten
- F. Sandåkern
- G. Ängsåkern
- H. Undantagslyckan

Betesmark

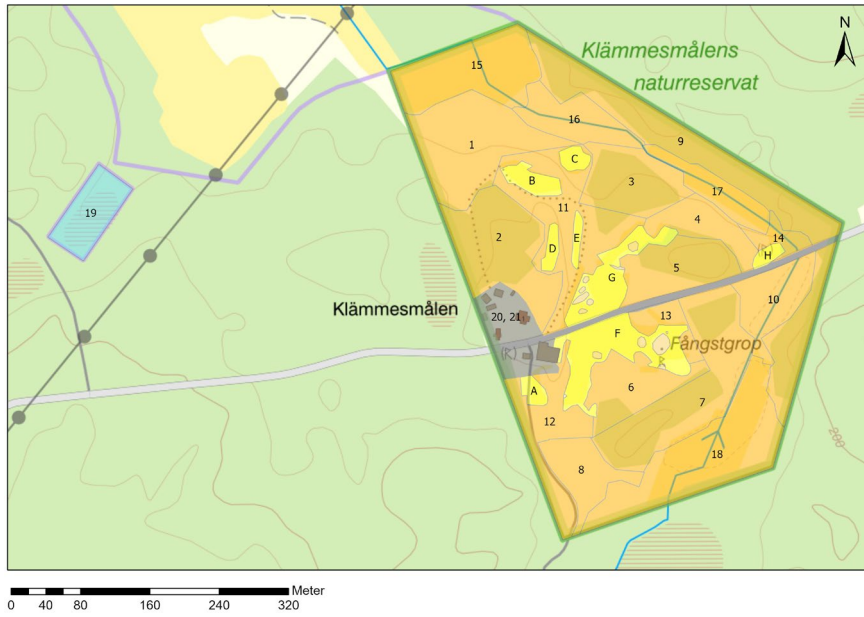
1. Öppen betesmark i norr
2. Betesmark norr om bebyggelsen, barrskogsdominerad
3. Betesmark med ett trädskikt av främst lövträd
4. Öppen stenbunden naturbetesmark
5. Naturbetesmark på tallbeklädd moränrygg och öppen betesmark nedanför åsen
6. Betesmark med äldre björkar
7. Naturbetesmark på tallbeklädd svagt sluttande moränrygg
8. Öppen betesmark i sydväst
9. Skogsbete utmed den östra fastighetsgränsen
10. Betesmark direkt söder om vägen i öster på före detta åkermark

Slättermark

11. Slättermark
12. Slättermark med glest ställda björkar
13. Slättermark direkt söder om vägen i anslutning till åkermark
14. Slättermark utmed vägen i östra delen av naturreservatet
15. Slättermark (Slättamossen) i norra delen av reservatet
16. Slättermark i norra delen av reservatet
17. Slättermark (Undantagsmossen) i östra delen av reservatet strax norr om vägen
18. Slättermark (Stora mossen) i södra delen av reservatet

Övriga

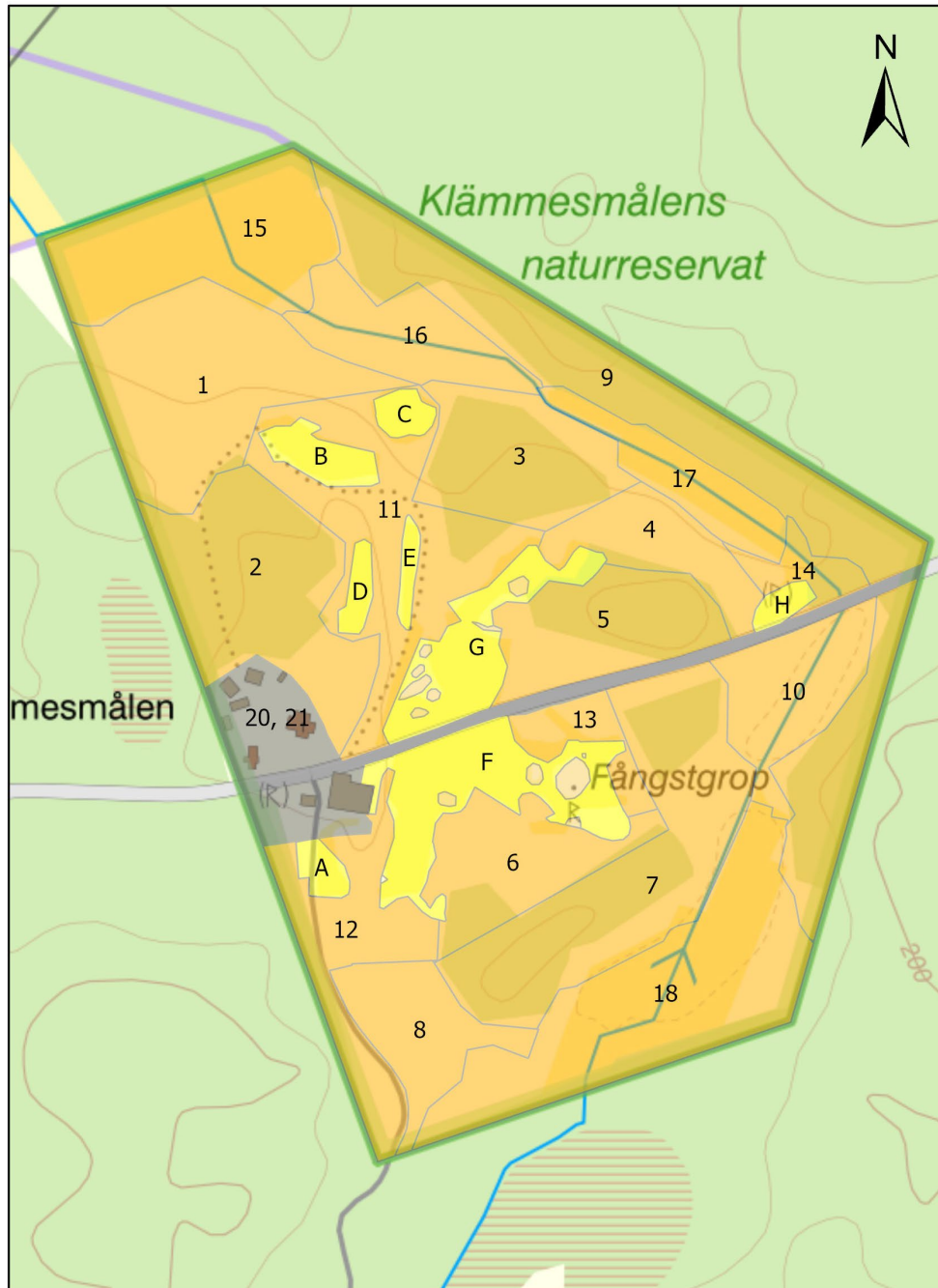
19. Kyffet, gammalt slätterkärr beläget 370 meter väster om stamfastigheten
20. Markerna närmast gårdsbebyggelsen
21. Bebyggelsen vid Klämmesmålen
21. Anordningar för friluftslivet
  - Hägnader

Karta 6. Översiktskarta skötselområden i naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap.

Karta 7. Översiktskarta skötselområden i naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap.

0 25 50 100 150 200 Meter

Karta 8. Skötselområden i naturreservatets östra del.

Skötselområde åkermark

Beskrivning

Åkermarken vid Klämmesmålen har i allt väsentligt behållit sin utbredning under 1900-talet. Åkrarna är i flera fall flikiga och ett stort antal odlingsrösen finns. Flera små åkerlyckor som från början varit belägna i ängsgårderna hävdas fortfarande. På skötselplankartan har de olika åkrarna markerats och nedan anges åkrarnas namn. Namnen har hämtats dels från det äldre kartmaterialet men också från intervjuerna med syskonen som växt upp på Klämmesmålen.

- A. Källelyckan
- B. Norralyckan
- C. Lilla åkern, även kallad Runde åkern
- D. Nylandet
- E. Drängagråten
- F. Sandåkern
- G. Ängsåkern
- H. Undantagslyckan

I Undantagslyckan, delområde H, finns en slaggförekomst som är klassad som fornlämning. Fornlämningen består av en riklig förekomst av brunsvart, delvis blåsig och trögt fluten järnrik slagg. Fortsatt åkerodling skadar inte fornlämningen.

På den östra sidan av Sandåkern, ligger en fångstgrop som är klassad som fornlämning. Fångstgropen är tydlig och lättåtkomlig, belägen på en liten kulle omgiven av åkermark. Fångstgropen är rund, 4 till 4,5 meter i diameter och 1,5 till 1,8 meter djup. Runt gropen finns en 2 till 3 meter bred vall som är 0,2 till 0,8 meter hög.

I Ängsåkern finns äldre odlingsspår i form av talrika odlingsrösen, några terrasskanter och åkerhak som syns mycket bra. Det är 1800-talsodlingen som satt spår här. En långsmal liten åkeryta med tydliga hak och som i söder avslutas med en terrasskant syns strax söder om landsvägen, alldeles invid Klämmesmålens västra gräns.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Åkermarken som finns markerad på kartan från 1940-talet hålls öppen dvs utan träd- och buskvegetation. Odlingsrösen, andra kulturlämningar och flikiga former bevaras och röjs kontinuerligt fram.

Underhållsåtgärder

- Rövning/hävd genom slätter och/eller bete
- Rövning av odlingsrösen
- Slätter av åker- och dikesrenar som kringgärdar åkrarna

Skötselområde betesmark

Betesmarkerna delas nedan upp i olika delområden som behandlas var för sig vad gäller beskrivning, mål och åtgärder, med undantag av de kvalitetsmål som berör de naturtyper som utpekats i området inom Natura 2000. Betestrycket ska, i samtliga betesmarker, vara tillräckligt hårt för att gynna den hävdberoende floran och hålla efter uppslaget av sly. Ett tillräckligt hårt betestryck innebär att största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten. Utglesning av trädskiktet görs i betesmarken generellt vid behov.

1. Öppen betesmark i norr

Beskrivning

Ett område med så gott som öppen hagmark med en artrik och tätt förekommande hagmarksflora. Små partier domineras av stagg. Vegetationstyperna är friska till fuktiga. I det sydvästra hörnet av hagen finns ett större bestånd av ormbunken örnbräken. Den östra delen av hagmarken utgörs av en öppen hagmark med spridda block, glest ställda björkar, enstaka alar och ett fuktstråk i anslutning till diket som delar betesmarken i den östra delen. Det nuvarande trädskiktet i den östra delen av hagen är främst lokaliserat där ett trädskikt finns på 1940-talets ekonomiska karta, vilket antyder en längre tids kontinuitet med trädskikt här.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Området är en artrik, öppen och välhävdad stenig betesmark med arter som kattfot, liten blåklocka, stagg, vårbrodd, svinrot och blodrot. Busk- och trädskiktet består av enstaka enbuskar och enstaka träd av björk och al.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betestrycket ska vara tillräckligt hårt för att gynna den hävdberoende floran och för att hålla efter uppslaget av sly. Betestrycket ska vara så hårt att största delen av gräset som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.
- Beståndet av örnbräken ska bekämpas så att det försvinner och i framtiden inte beskuggar grässvålen. För att åstadkomma detta kan en saltsten placeras inne i beståndet för att leda dit djuren som kan trampa sönder örnbräkenbeståndet. Om det inte fungerar krävs manuell bekämpning med lie eller röjsåg en eller ett par gånger under vegetationsperioden. Ta bort den avslagna växtligheten. Släpp upp enstaka enbuskar för att öka variationen i hagen. Släpp främst upp enbuskar i anslutning till rösen, block eller berghällar. På det viset beskuggas inte värdefulla växter i grässvålen samtidigt som man producerar enstolpar till framtida gårdsgårdsbyggnationer.

2. Betesmark norr om bebyggelsen, barrskogsdominerad

Beskrivning

Området hyser ett tall- och grandominerat trädskikt och är en del av en större betesmark. Till stora delar är trädskiktet så glest ställt att en grässvål finns med växter som är knutna till gräsmarker. Delar av trädskiktet är dock så tätt att grässvålen är på tillbakagång eller saknas helt. I det nordöstra hörnet av området finns ett olikåldrigt gran- och tallbestånd, i söder direkt öster om brukningsvägen finns ett yngre bestånd av tall och utmed fastighetsgränsen i nordväst består skogsmarken av ett glesare ställt

tallbestånd med inslag av gran. Den här betade skogen har sannolikt en lång tradition som skogsbete och det är troligt att det finns en intakt flora och fauna knuten till just den här miljön. På äldre kartmaterial (både 1880 och 1948) var området bevuxet med barrträd. Vägen genom området är mycket gammal. En tjärdal ligger norr om de båda bostadshusen. Den är cirka 6 m i diameter och upp till 0,6 m hög. Såväl gropan där man eldat som rännan där tjäran runnit är ganska välbevarade. Man kan se hur rännan slutar i en grop, där ett uppsamlingskärl stått.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är en välhävdad och barrträdsbevuxen med gran eller tall av olika ålder, med en övervikt på andelen tall. Trädskiktet är gles och här växer en för betade skogar karakteristisk flora med arter som till exempel vårbrodd, fårsvingel, gökärt, ängskovall och ängsviol finns i hela området. Tjärdalen är väl synlig och fri från buskar och liknande.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betestrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.
- Plockhuggning av enstaka träd kan ske vid behov för att bevara en gles betad skog. Veden lämnas, gärna i varma solbelysta bryn för att gynna vedlevande insekter.

3. Betesmark med ett trädskikt av främst lövträd

Beskrivning

En naturbetesmark med ett relativt tätt trädskikt av björk och asp. Många av träden är yngre men där finns också en del äldre träd av bland annat asp. Grässvålen är påverkad av igenväxningen i trädskiktet med en utarmning som följd. Jämför man med 1940-talets karta hyser betesmarken ett trädskikt även vid denna tidpunkt, dock är strukturen grövre dvs träden stod sannolikt glesare och var grövre än i dag. Flera grövre, mer eller mindre, mulmifierade stubbar finns i området som vittnar om att grövre aspar har ingått i trädskiktet. Grässvålen är artrik, men något utarmad, med karakteristiska slätter- och betesväxter. De grova asparna i området förhöjer naturvärdet i området.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är välhävdad och har ett artrikt och karakteristiskt fåltskikt med arter så som Jungfru Marie nycklar, smörbollor och svinrot. Trädskiktet har maximalt 25 % krontäckning och består av grova träd av björk och asp (jämför med 1940-tals ekonomiska karta).

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betestrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.

4. Öppen, stenbunden naturbetesmark

Beskrivning

Skötselområdet utgörs av en öppen naturbetesmark med en liten källa som omges av större block. Grässvålen hyser en hagmarksflora med karakteristiska arter som vittnar om att hagen utnyttjats som fodermark under mycket lång tid. Skötselområdet är

sydvänt och fuktigheten varierar från torr i övre partierna till fuktig nere invid åkerkanten.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är artrik, öppen och välhävddad med en artrik flora av karakteristiska arter som till exempel vårbrodd, fårsvingel, gulmåra, gökärt, kärringtand, bockrot, ängs- och skogsviol.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betestrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.

5. Naturbetesmark på tallbeklädd moränrygg och öppen betesmark nedanför åsen

Beskrivning

Moränryggen hyser ett glest ställt trädskikt som främst utgörs av tall. I den västra kanten dominerar dock björk och några yviga "hagmarksgranar" finns också inom området. På marken finns en betad grässvål. Floran präglas av att det är torrt och solexponerat i sluttningarna och här återfinns företrädesvis den torra vegetationstypen fårsvingeltorräng. Nedanför moränryggen i sydväst övergår sluttningen i en flack fuktigare mark som betas i samma hägn som moränryggen. Vegetationstyperna i det mer låglänta området består av tuvtåteläng och rödvenäng. Resterna av en kolarkoja är belägen 7 meter norr om landsvägen. Kojgrunden är väl synlig och cirka 5 x 4 meter stor och 0,3 meter hög. Kanten är cirka 1 meter bred och består av 1 till 3 lager med 0,1 till 0,4 meter stora stenar. I den norra kortsidan finns spisröset, det är kvadratisk med cirka 1,5 meter sida och 0,5 till 1,5 meter högt. Över själva eldstaden ligger som tak ett block. Rökgången består av löst staplade stenar.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är välhävddad och har ett glest trädskikt av äldre och gamla tallar, samt björkar och hagmarksgranar. Trädskiktet ska vara så glest att en artrik och karakteristisk flora med bland annat liten blåklocka, fårsvingel, gökärt, blodrot, rölleka, knippfryle, ängsgröe, svartkämpar kan växa på marken. Resterna av kolarkojan är väl synlig och hålls fria från träd och buskar.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betestrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.

6. Betesmark med äldre björkar

Beskrivning

En mindre del av en större betesmark bevuxen med grupper av björk, en del äldre. Intill ett stort stenblock växer en oxel. Grässvålen är artrik och karakteristisk, vegetationstyperna består av rödvenäng, fårsvingeltorräng och fuktigare vegetation. I den västra kanten ingår större stenrösen. Här och var syns gamla, numera gräsbevuxna, små åkertegar. Dessa åkrar plöjdes med häst så sent på 1950-talet. På kartan från år 1948 är syns trädskiktet svagt.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är öppen och välhävdad med en karaktäristisk och artrik flora med bland annat svinrot, vårbrodd, fårsvingel, smultron, tuvtåtel, gökärt och knippfryle. De gamla, tidigare odlade, åkerytorna är helt fria från buskar och träd.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betetrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.

7. Naturbetesmark på tallbeklädd svagt sluttande moränrygg

Beskrivning

En åsformad moränrygg löper i öst-västlig riktning genom den södra delen av naturreservatet. Trädskiktet utgörs främst av mer eller mindre jämt ställda tallar med inslag av enstaka gran, en och björk. I den nordöstra kanten finns ett något öppnare parti med gles stående björkar. Marken är till större delen täckt av en grässvål och betas i dag. Dominerande vegetationstyp i området är rödvenäng. Moränryggen dominerades både i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet av lövträd. Förändringen till dominans av barrträd har sannolikt skett under de senaste årtiondena. Möjligen kan kullen ha varit slåttermark år 1720. Längs brukningsvägen i östra delen finns bland annat slåttergubbe, ormrot, prästkrage och jungfrulin. I den norra delen av betesmarken alldeles intill vägen ligger en kolbotten. Den är cirka 15 meter i diameter och vallen runt kanten är upp till 0,5 meter hög. Vallen kring kolbotten är skadad närmast landsvägen men resterna av kolbotten tillsammans med resterna av kolarkojan i skötselområde 5 utgör en intressant och välbevarad miljö.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är gles trädbevuxen och välhävdad med en artrik grässvål med karaktäristiska arter så som jungfrulin, fårsvingel, slåttergubbe, gulmåra, gökärt, ängsgröe, svinrot och ängsviol. Björk och tall dominerar trädskiktet och krontäckningen är mellan 25 till 50 %. I den nordöstra delen är kronskiktet inte mer än 25 %. Resterna av kolbotten i norra delen av betesmarken är bevarad och hålls fria från träd och buskar.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betetrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.

8. Öppen betesmark i sydväst

Beskrivning

En öppen betesmark med fuktiga vegetationstyper. Floran är artrik och karaktäristisk. Marken är bitvis stenig och tuvig. Vegetationstyper i området består av gräs-lågstarräng, tuvtåteläng och rödvenäng samt ett litet parti med skogsnävaäng.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är öppen och välhävdad med en artrik och karaktäristisk flora så som liten blåklocka, blekstarr, humleblomster, gökärt, knippfryle och ängsviol.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betestrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.

9. Skogsbete utmed den östra fastighetsgränsen

Beskrivning

Utmed fastighetsgränsen i nordost ligger ett långsträckt stråk av barrskog. Den nordöstra delen och den södra delen betas, medan den mellersta delen är obetad för närvarande. Längst i norr finns ett slutet parti med en flerskiktad karaktär med många unga granar. I övrigt är trädskiktet utpräglat tvåskiktat med en likåldrig äldre generation av tall och gran och en generation av självföryngrade granplantor med inslag av enstaka yngre granar. Fläckvis finns en grässvål i området. Inom delområdet som är obetad för närvarande finns en påtagligt flerskiktad skog med ett tätare ställt trädskikt jämfört med de betade delarna. Mot söder tilltar slutenheten för att längst i söder hysa ett helt slutet trädskikt. Längst i söder utmed fastighetsgränsen finns ett avsnitt av en stensträng. Stensträngen är belägen cirka 180 meter söder om landsvägen. Stensträngen ligger i ett område med mycket naturlig sten, vilket gör den svårbedömd. Kanske har den varit en del av den fägata som är markerad på 1720-års karta, den är dock inte placerad precis där fägatan enligt kartan låg.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Skötselområdet består av en betad skog med en flerskiktad, olikåldrig skog med en övervikt mot äldre träd (överståndare). I skogen finns gläntor med en karakteristisk betespräglad flora i grässvålen med arter som exempelvis vårbrodd, kärringtand, ängskovall, svinrot och gökärt. Stensträngen är bevarad och hålls fri från buskar och träd.

Underhållsåtgärder

- Bete. Betestrycket ska vara så hårt att den största delen av det gräs som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.

10. Betesmark direkt söder om vägen i öster på före detta åkermark

Beskrivning

En gammal mossodling som odlats upp och som därefter övergivits som åkermark och numera hävdas som betesmark. Dominerande vegetationstyper i betesmarken är tuvtåteläng och rödvenäng. Floran är måttligt artrik till följd av att området har varit uppodlat.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Betesmarken är öppen och välhävdad med karakteristiska arter. Artmängden i betesmarken ska öka på sikt till följd av intensivare hävd och invandring från omgivande betesmarker. Regelbunden hävd präglar naturtypen fuktäng (6410). Endast enstaka träd och buskar med höga naturvärden förekommer. Naturtypen har en ostörd hydrologi och vattenståndet tillåtas variera naturligt. Det finns inga avvattande eller tillrinnande diken eller djupa körspår som medför negativ påverkan. Typiska och karakteristiska kärleväxter förekommer i sådan omfattning att dessa kan fortleva långsiktigt i området. Artsammansättningen och näringstillgången är naturlig.

Engångsåtgärder

Eventuellt hydrologisk återställning.

Underhållsåtgärder

- Bete och röjning. Betestrycket ska vara så hårt att största delen av gräset som vuxit upp under säsongen är nedbetat på hösten.
- Ifall hydrologisk återställning genomförs ska reglering av flöden ske efter naturliga årsvariationer.
- Årlig slåtter genomförs under augusti till september med efterföljande bete.

Bild 1. Åkermark inramad med trägårdsgård.

Slåttermark

Idag sköts ett antal olika områden på gården genom slåtter. Floran i de med slåtter hävdade områdena är karakteristisk och mycket artrik. De ytor som slås idag har slagits kontinuerligt sedan lång tid tillbaka. Slåttermarkerna vid Klämmesmålen har under tidigare århundraden haft en större utbredning. Utöver de sammanhängande större ytorna som hävdas genom slåtter slås även åker- och dikesrenar vilket ur natur- och kultursynpunkt är mycket värdefullt. Det är av stort värde att slåtterhävdan bibehålls och fortsätter i framtiden.

11. Slåttermark

Beskrivning

Centralt på fastigheten finns en mindre, helt öppen, slåtteräng som ligger mellan och omkring två små åkerlyckor (Narralyckan och Runda åkern/Nya åkern). Trädsiktet utgörs av enstaka björkar och en oxel. Längs med åkerlyckorna som gränsar till ängsmarken finns ett flertal små odlingsrösen. Dominerande vegetationstyp i slåtterängen är prästkrageäng och svinrotvariant. I området växer bland annat Jungfru Marie nycklar i stor mängd och även bland annat gulmåra, blåklockor och bockrot.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Slätterängen är öppen och välhävdad med en karakterisk flora så som Jungfru Marie nycklar. Odlingsrösen ska vara väl synliga.

Underhållsåtgärder

- Årlig skötsel i form av fagning under våren
- Årlig slåtter genomförs under augusti till september med efterföljande bete
- Efterbetet får ej ske efter att marken börjar att bli blöt på hösten

12. Slättermark med glest ställda björkar

Beskrivning

En slättermark med glest stående björkar belägen rakt söder om bebyggelsen. Floran är artrik och vegetationstyp i slätterängen är gräs-lågstarräng. Nära vägkanten längst i söder växer bland annat ängsskallra och låsbräken. På kartan från 1948 finns inte något trädskikt i området. På kartan från år 1880 är marken angiven som våtmarksäng.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Slätterängen är välhävdad och har ett glest bestånd med stående björkar samt en artrik och karakteristisk flora med bland annat ängsskallra, låsbräken och svinrot.

Underhållsåtgärder

- Årlig skötsel i form av fagning under våren
- Årlig slåtter genomförs under augusti till september med efterföljande bete
- Efterbetet får ej ske efter att marken börjar att bli blöt på hösten

13. Slättermark direkt söder om vägen i anslutning till åkermark

Beskrivning

En slättermark som omfattar dels mindre moränkullar där bland annat en gammal varggrop finns och dels mindre gamla åkerytor som numera är gräsbevuxna. Vegetationen i området består av fårsvingeltorräng. I området ligger den gamla fångstgropen klassad som fornlämning. Den är en tydlig och lättåtkomlig fornlämning, som ligger på en liten kulle i en hagmark. Fångstgropen är rund, 4 till 4,5 meter i diameter och 1,5 till 1,8 meter djup.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Slättermarken är öppen och välhävdad med en karakteristisk och artrik flora med bland annat vårbrodd, ängshavre, gulmåra, gökärt och käringtand. Fångstgropen är bevarad och den hålls fri från träd och buskar och annan igenväxningsvegetation. Den är väl synlig i odlingslandskapet.

Underhållsåtgärder

- Årlig slåtter i augusti till september och efterföljande bete.

14. Slättermark utmed vägen i östra delen av naturreservatet

Beskrivning

En liten slätteräng belägen i en östsluttning i anslutning till en mindre åkermark. Vegetationstypen utgörs av prästkrageäng, svinrotvariant och floran är karakteristisk och artrik. Gul vaxskivling är funnen i området.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Slättermarken är välhävdad och innehar en artrik och karakteristisk flora med bland annat svinrot, jungfrulin, solvända, blekstarr, gökärt, prästkrage och ängskovall.

Underhållsåtgärder

- Årlig slätter i augusti till september och efterföljande bete.

15. Slättermark (Slättamossen) i norra delen av reservatet

Beskrivning

Fram till 1900-talet brukades området som slättermad och därefter under en tid på 1900-talet som åker. Häradskartan visar på att området tidigare har varit betydligt blötare än idag och att det då var en sidvallsäng utan träd. Ett dike går idag rakt igenom området och flera diken finns även i kanterna runt skötselytan.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Regelbunden hävd präglar naturtypen fuktäng (6410). Endast enstaka träd och buskar med höga naturvärden förekommer. Naturtypen har en ostörd hydrologi och vattenståndet tillåtas variera naturligt. Det finns inga avvattande eller tillrinnande diken eller djupa körspår som medför negativ påverkan. Typiska och karakteristiska kärlväxter förekommer i sådan omfattning att dessa kan fortleva långsiktigt i området. Artsammansättningen och näringstillgången är naturlig.

Engångsåtgärder

- Hydrologisk återställning.

Underhållsåtgärder

- Reglering av flöden efter naturliga årsvariationer.
- Årlig slätter under augusti till september med efterföljande bete.

16. Slättermark i norra delen av reservatet

Beskrivning

En hävdad fuktäng med avvattande diken. Floran av bland annat olika starrarter är uppkommen ur lång hävdkontinuitet.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Regelbunden hävd präglar naturtypen fuktäng (6410). Endast enstaka träd och buskar med höga naturvärden förekommer. Naturtypen har en ostörd hydrologi och vattenståndet tillåtas variera naturligt. Det finns inga avvattande eller tillrinnande diken eller djupa körspår som medför negativ påverkan. Typiska och karakteristiska kärlväxter förekommer i sådan omfattning att dessa kan fortleva långsiktigt i området. Artsammansättningen och näringstillgången är naturlig.

Engångsåtgärder

- Hydrologisk återställning genom åtgärder i eller utanför skötselområdet.

Underhållsåtgärder

- Årlig slåtter under augusti till september med efterföljande bete.

17. Slåttermark (Undantagsmossen) i östra delen av reservatet strax norr om vägen

Beskrivning

Området består av mossmark som under andra halvan av 1800-talet brukades som åker, dessförinnan brukades det sannolikt som en slåttermad. Ytan har börjat återfå fuktängsflora efter att åkerbruket upphörde. Ett dike går genom området.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Regelbunden hävd präglar naturtypen fuktäng (6410). Endast enstaka träd och buskar med höga naturvärden förekommer. Naturtypen har en ostörd hydrologi och vattenståndet tillåtas variera naturligt. Det finns inga avvattande eller tillrinnande diken eller djupa körspår som medför negativ påverkan. Typiska och karakteristiska kärlväxter förekommer i sådan omfattning att dessa kan fortleva långsiktigt i området. Artsammansättningen och näringstillgången är naturlig.

Engångsåtgärder

Hydrologisk återställning. I det intilliggande skötselområdet finns en fornlämning i form av slaggförekomst. Samråd och eventuellt tillstånd krävs enligt kulturmiljölagen innan åtgärder för hydrologisk återställning kan genomföras.

Underhållsåtgärder

- Reglering av flöden efter naturliga årsvariationer.
- Årlig slåtter under augusti till september med efterföljande bete.

18. Slåttermark (Stora mossen) i södra delen av reservatet

Beskrivning

Området består av mossmark som under andra halvan av 1800-talet brukades som åker, dessförinnan brukades det sannolikt som en slåttermad. Än idag syns mosstegar som vittnar om detta. Ytan har börjat återfå fuktängsflora efter att åkerbruket upphörde. Ett dike går genom korsar området och det finns även flera tillrinnande och parallellt gående diken.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Regelbunden hävd präglar naturtypen fuktäng (6410). Endast enstaka träd och buskar med höga naturvärden förekommer. Naturtypen har en ostörd hydrologi och vattenståndet tillåtas variera naturligt. Det finns inga avvattande eller tillrinnande diken eller djupa körspår som medför negativ påverkan. Typiska och karakteristiska kärlväxter förekommer i sådan omfattning att dessa kan fortleva långsiktigt i området. Artsammansättningen och näringstillgången är naturlig.

Engångsåtgärder

- Hydrologisk återställning.

Underhållsåtgärder

- Reglering av flöden efter naturliga årsvariationer.
- Årlig slåtter under augusti till september med efterföljande bete.

Övriga skötselområden

19. Kyffet – gammalt slåtterkärr beläget 370 meter väster om stamfastigheten

Beskrivning

Kyffet består idag av en sumpskog med björk, al och gran och en del öppna kärrytor. På granar i nyckelbiotopen växer bland annat gammelgranslav. Kärrret översilas av vatten från en källa och är bevuxet med senvuxna, relativt kläna träd. Intill kärrret höjer sig marken något och där växer grova barrträd. I södra delen av området växer stora mattor av dunmossa och mörk husmossa. I öppnare kärrytor finns fortfarande hävdgynnad våtmarksflora så som slåtterblomma och olika starrarter som vittnar om områdets historiska användning som slåttermyr.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Sumpskogen har en stor andel gamla och senvuxna träd, en del öppna kärrytor och en naturlig hydrologi. Här finns typiska fuktgynnade arter av lavar och mossor.

Engångsåtgärder

- Eventuell återställning av utloppets tröskel genom tillbakaläggning av tidigare rensad sten.

Underhållsåtgärder

- Om förnygring av gran hotar naturtypen kan åtgärder sättas in i form av avdödning av granar (med diameter upp till 8 centimeter). Senvuxna granar får ej avdödas. Riset läggs så att öppna kärrytor ej täcks eller skuggas, på så sätt får hävdgynnad flora som starr och slåtterblomma möjlighet att fortleva. Riset läggs inte heller på ytor där mörk husmossa eller dunmossa växer.

Bild 2. Sumpskogen vid Kyffet.

20. Markerna närmast gårdsbebyggelsen

Beskrivning

Genom gårdsbebyggelsen leder en sentida grusväg vidare mot Bjärsjö by. Trädgården ligger i höjdläge. Kring gården finns en hel del grövre lövträd. Utmed den västra fastighetsgränsen finns ett antal grövre askar. Även kring bostadshusen finns en stor mängd fruktträd och buskar, bland annat en syrenhäck, igenväxta rabatter samt rabatter utmed husgrunden. Väster om grindöppningen står ett vårdträd i form av en lönn som bär spår av hamling. Strax söder om ladugården ligger den så kallade Gurkkullen som är bevuxen med karaktärsgivande fruktträd.

Bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Markerna kring bebyggelsen ska vara bevuxna med grövre träd och mycket fruktträd. Markerna ska vara välröjda och välhävda.

Underhållsåtgärder

- Røj uppkommande slyvegetation. Trädskiktet ska bevaras orört. Då gamla fruktträd dör bör nyplantering ske med gammaldags sorter.

21. Bebyggelsen vid Klämmesmålen

Beskrivning

Byggnaderna vid Klämmesmålen utgör en del av det gamla odlingslandskapet vid gården. En del av byggnaderna har moderniserats vid flera tillfällen, också i sen tid. Mangårdsbyggnaden med tillhörande trädgård ligger i höjdläge och är orienterad i nord-sydlig riktning. Mangård och fägård är skilda åt genom vägen. Mangården omgärdas av ett staket bestående av stolpar och slanor som målats falurött, vitmålade grindstolpar med en svartmålad järngrind av modern utformning. Det är önskvärt att bibehålla den ålderdomliga karaktären som återfinns på delar av bebyggelsen. Vid underhålls- och restaureringsåtgärder är det också av stort värde att använda traditionella metoder och material och utgå från äldre befintlig utformning alternativt återgå till äldre material, form och stil om det i senare tid av ersatts av för byggnadsstilen främmande inslag. I den kulturhistoriska byggnadsinventeringen (bilaga 3) som gjorts finns en del råd angående den befintliga bebyggelsen.

Bevarandemål

Bebyggelsen har en ålderdomlig karaktär och vid underhåll används traditionella metoder och material för att bibehålla byggnadens ursprungliga karaktär.

Underhållsåtgärder

- Åtgärder vid behov.

22. Anordningar för friluftslivet

Beskrivning

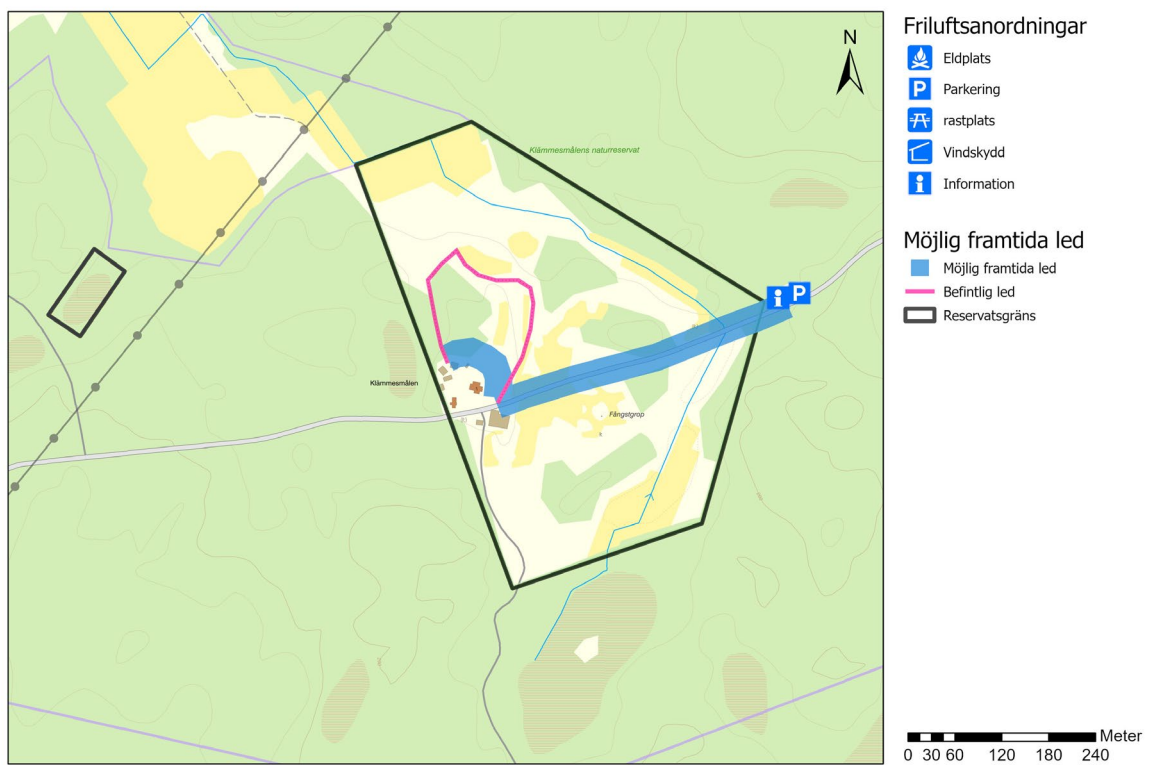
För att göra området tillgängligt för friluftslivet och för att informera besökare har flera anordningar för friluftslivet anlagts så som parkeringsplats och en kortare vandringsled.

Bevarandemål

Naturreseptatet ska, under stort hänsynstagande till flora och fauna vara tillgängligt för det rörliga friluftslivet.

Åtgärder

- Den existerande vandringsleden kan i framtiden knytas ihop med parkeringsplatsen samt att den knyts ihop som en rundslinga i västra delen så länge ingen känslig natur tar skada. Eventuellt kan informationsskyltar sättas upp utmed vandringsleden med kulturhistorisk och ekologisk information.

Karta 9. Befintliga anordningar för friluftslivet (led, parkering och informationsskylt) samt ungefärlig tänkt placering av framtida led.

Hägnader

Beskrivning

Hägnaderna kring åker-, ängs- och betesmarker vid Klämmesmålen utgjordes i tidigare skeden i stor utsträckning av trädgårdsgårdar. Under en period ersattes de till stor del av taggtråd. Den gamla uppdelningen av åker, äng och bete, och därmed även hägnadssystemet, har brutits upp på Klämmesmålen. Detta är en följd av den nya vägen i öst-västlig riktning genom Klämmesmålen som byggdes under perioden 1940 till 1960. Det innebär att det idag är svårt att göra en helt igenom korrekt

kulturhistorisk placering av hägnaderna. Gärdesgårdar har på senare tid återigen uppförts inom naturreservatet, till stor del i historiskt korrekta lägen.

Trägårdesgårdarna är viktiga ur kulturvårdessynpunkt för att Klämmesmålens odlingslandskap ska få en än mer ålderdomlig och småskalig prägel. Utöver det kulturhistoriska värdet hyser äldre trägårdesgårdar (vilket de nybyggda så småningom blir) också biologiska värden i form av bland annat påväxt av lavar som är knutna till död ved.

Bevarandemål

De väl underhållna trägårdesgårdarna förstärker det ålderdomliga och småskaliga intrycket av Klämmesmålens odlingslandskap.

Åtgärder

- Underhåll befintliga trägårdesgårdar och andra stängsel så att betesdriften på Klämmesmålen fungerar bra.

Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Tabell 3. Underlag och stöd för förvaltaren vid planering av åtgärder såväl lokalt i Klämmesmålens naturreservat som regionalt i länet. De ekonomiska resurserna utgör en begränsande faktor för verksamheten, vilket innebär att förvaltaren måste prioritera mellan åtgärder i länets alla reservat. Prioritet är indelat från 1 till 3, utifrån hur viktigt det är att genomföra för att nå bevarandemålen.

Skötselåtgärd	Skötselområde	När	Prioritet
Röjning/hävd av odlingsrösen mm	A, B, C, D, E, F, G, H	Löpande	1
Slagning av hö på åker	A, B, C, D, E, F, G, H	Löpande	1
Slätter av åker- och dikesrenar som kringgårdar åkrarna.	A, B, C, D, E, F, G, H	Löpande	1
Hydrologisk utredning följt av hydrologisk återställning	15, 16, 17, 10, 18	2022-2023	1
Bekämpning av örnbräken	1	Vid behov	1
Öka mängden enbuskar	Betesmarken generellt	Löpande	1
Bete och röjning av betesmarken	1-10	Löpande	1
Utglesning av trädskikt	Betesmarken generellt	Vid behov	3
Plockhuggning av enstaka träd	2	Vid behov	3
Fagning, slätter, efterbete	Slättermarken	Löpande	1
Återvätning genom att lägga tillbaka sten vid kärrets utlopp	19	2022-2023	3
Röjning av sly kring bebyggelsen	20	Löpande	2
Underhåll och byte av trägårdesgårdar	-	Vid behov	2
Underhåll och utveckling av vandringsled	-	Planperioden	2
Röjning av forn- och kulturlämningar	H, 2, 5, 7, 13	Löpande	2

Jakt

Inga inskränkningar i jakten finns inom naturreservatet.

Utmärkning av reservatets gräns

Utmärkning av reservatsgränsen ska utföras av naturvårdsförvaltaren enligt Naturvårdsverkets anvisningar.

Tillsyn

Länsstyrelsen är ansvarig för tillsyn av reservatet.

Dokumentation och uppföljning

Uppföljning av skyddade områden är nödvändigt för att effektivisera och förbättra naturvårdsarbetet i skyddade områden. Uppföljning i skyddade områden ska alltid vara kopplad till syftet med det skyddade området. Uppföljningen ska ligga till grund för revidering av skötselplanen.

Inventeringar

I tabell 4 listas inventeringar som med fördel kan genomföras i reservatet.

Med tanke på arealen betesmark, slåttermark, bryn och skogsbete torde det finnas en mängd olika insekter typiska för habitatet, en inventering skulle kunna fokusera på steklar och fjärilar. Markerna vid Klämmesmålen är välhävdade och det skulle därför kunna finnas en rik flora av ängssvampar. Efter att en hydrologisk återställning har genomförts skulle det vara av intresse att inventera vilka fuktängsarter som finns i reservatet. Dessutom skulle en ny klassning av naturtyper behöva göras i och med återvätningen av området.

Tabell 4. Inventeringar i naturreservatet Klämmesmålens odlingslandskap.

Inventering	Skötselområde	Prioritet
Insekter (exempelvis steklar och fjärilar)	Samtliga	1
Ängssvampar	Slåttermarker och betesmarker	1
Florainventering, främst funktängsarter, kan göras med femårsintervall	Skötselområden som påverkats av den hydrologiska återställningen	3
Inventering och klassning av naturtyper enligt Natura 2000 efter hydrologisk återställning	Samtliga	3

Uppföljning

Uppföljning av bevarandemål

Uppföljningen ska ske enligt en för reservatet beslutad uppföljningsplan som anger målindikatorer, tröskelvärden och metodik kopplade till bevarandemålen för olika naturtyper i denna skötselplan. Precisering ska ske i databasen Skötsel-DOS. Uppföljningsplanen ska hållas uppdaterad av Länsstyrelsen. Uppföljningsplanen ska ha sin utgångspunkt i den regionala uppföljningsplanen för Östergötland.

Dokumentation av skötselåtgärder

Alla skötselåtgärder som utförs inom naturreservatet ska dokumenteras skriftligt. Mer omfattande åtgärder ska även fotodokumenteras. I dokumentationen ska framgå vilka åtgärder som genomförts och när de genomfördes, samt vem som utförde åtgärden. Strukturella beståndsförändringar efter storskaliga störningar ska alltid följas upp.

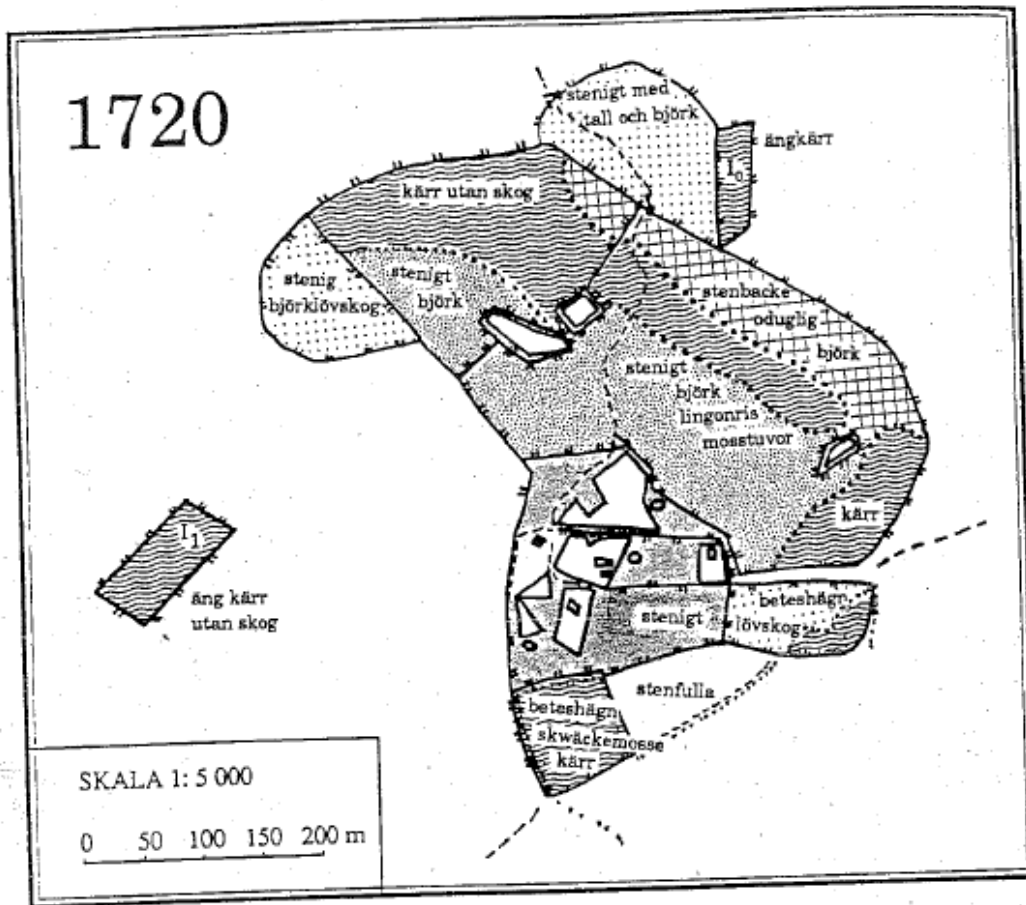
Finansiering av naturvårdsförvaltningen

Alla i planen redovisade åtgärder bekostas av offentliga medel. Även andra finansiärer, exempelvis fonder eller stiftelser, kan bli aktuella. Dessa medel ska i så fall administreras av Länsstyrelsen.

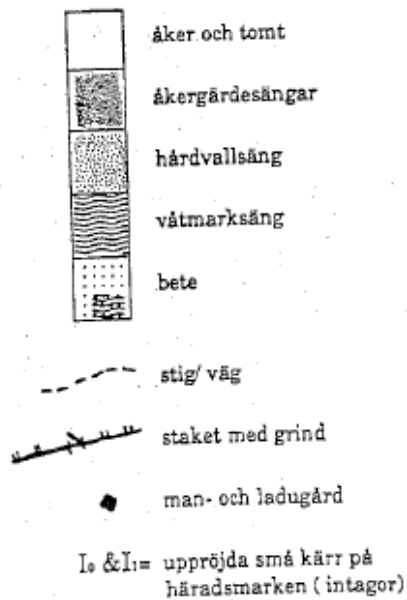
Bilagor

1. Karta över Klämmesmålen från 1720
2. Karta över nutida och ålderdomliga stängsel
3. Kulturhistorisk byggnadsinventering Klämmesmålen 1:1

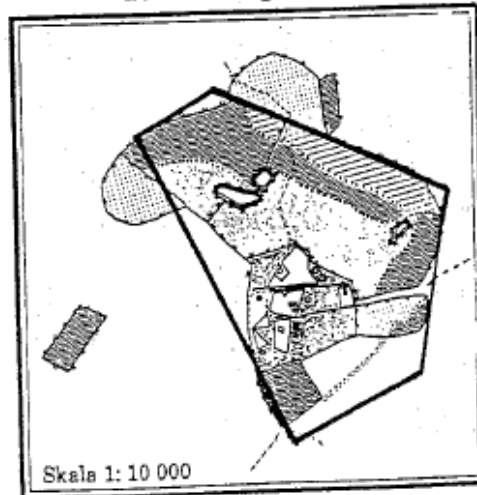
Bilaga 1

Figur 2a. Klämmesmålen år 1720.

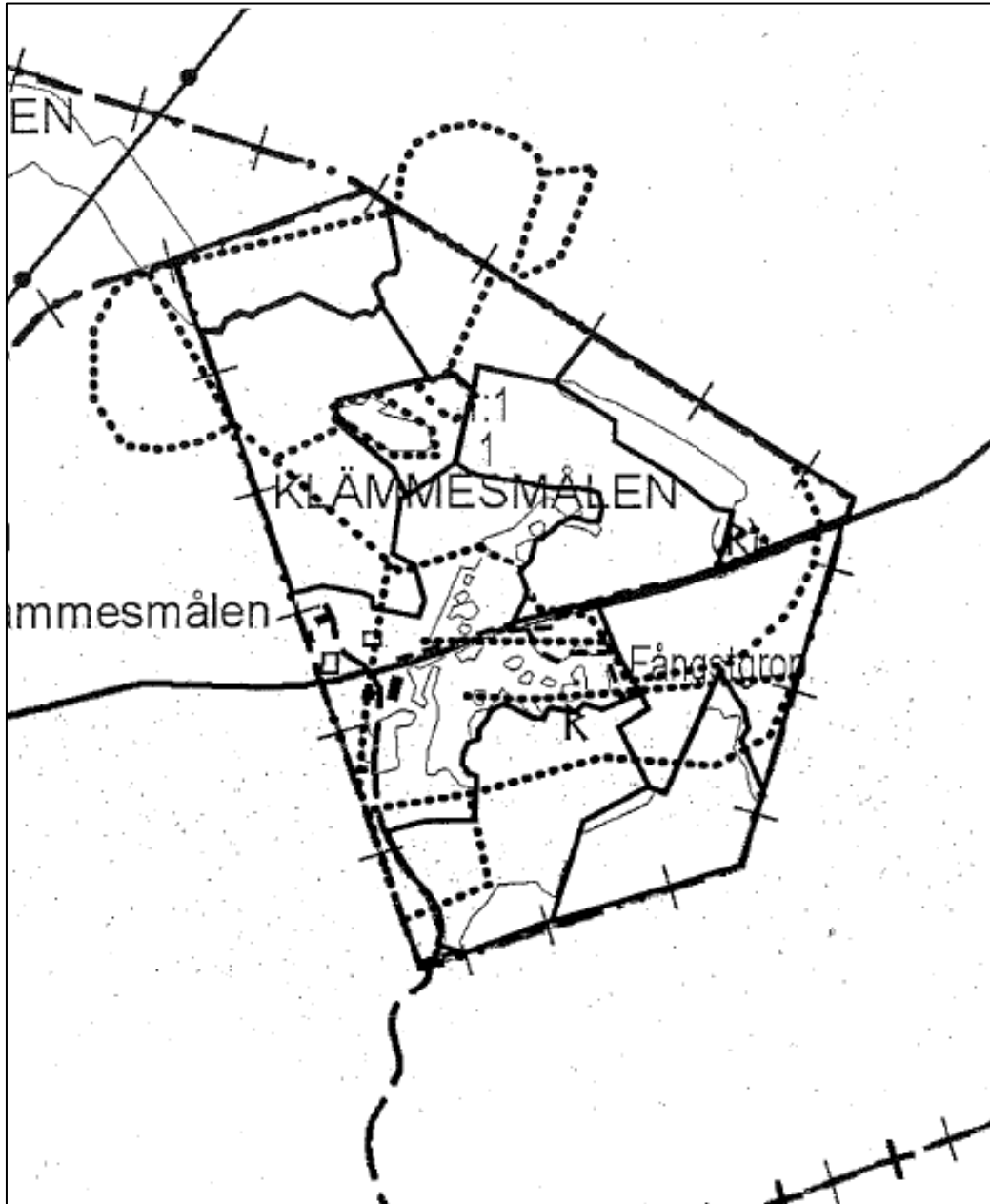

Figur 2b. Klämmesmålen med nutida fastighetsgräns.

Karta över Klämmesmålens odlingslandskap från 1720.

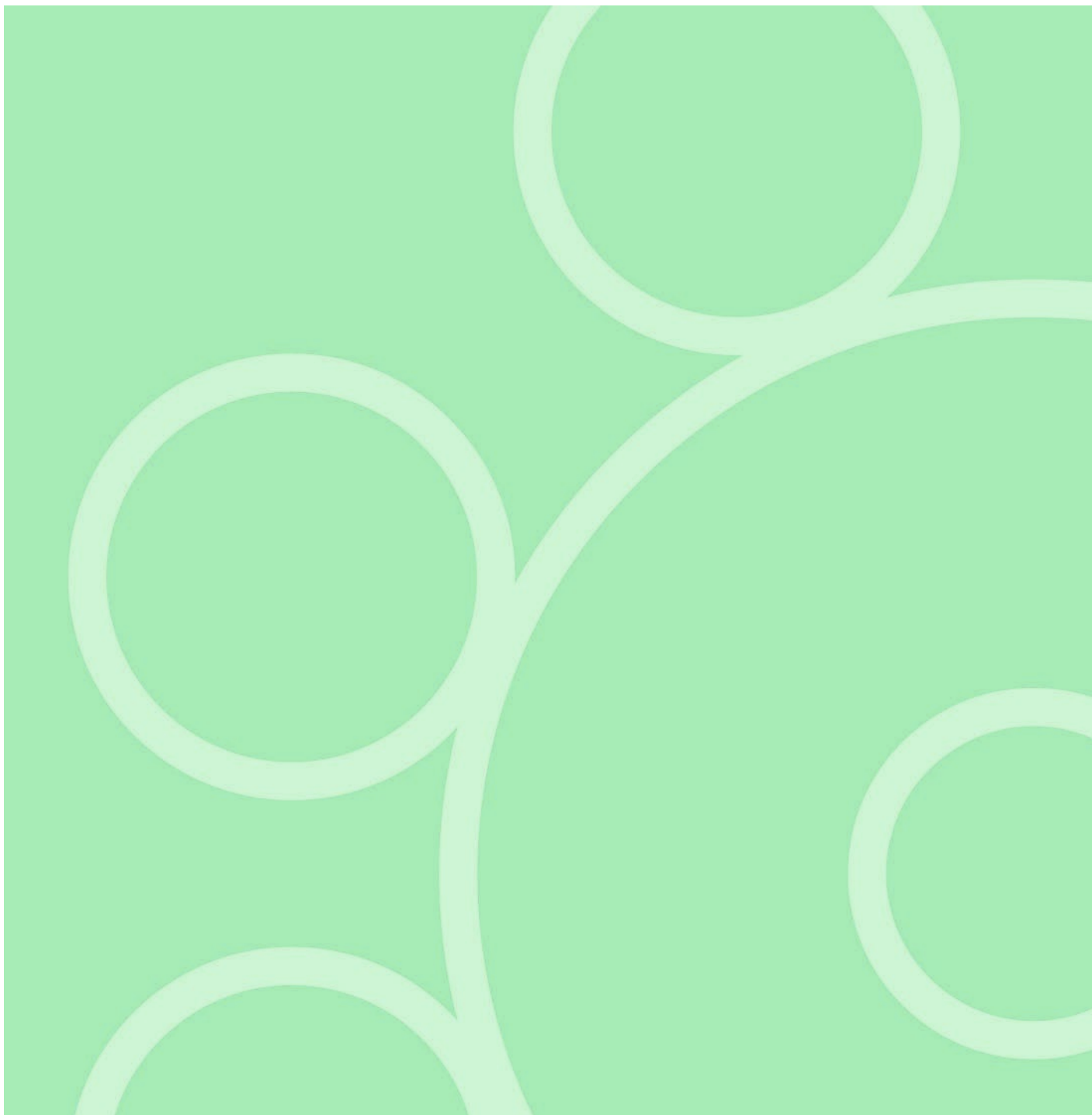
Bilaga 2

Karta över gärdesgårdar i Klämmesmålens odlingslandskap. Prickade streck visar de gärdesgårdar som fanns 1790 och heldragna linjer visar befintliga staket 2002.

Länsstyrelsen skapar samhällsnytta genom rådgivning, samordning, tillstånd, tillsyn, prövning, stöd och bidrag. Vi skyddar miljön, ser till att viktiga natur- och kulturvärden bevaras och skapar förutsättningar för att utveckla landsbygden och näringslivet i länet. Vi har även samhällsviktiga uppdrag inom bland annat krisberedskap, sociala frågor, djurskydd och samhällsplanering. På så sätt bidrar vi till Länsstyrelsens vision om ett livskraftigt Östergötland

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

KLÄMMESMÅLEN 1:1 Trehörna socken, Ödeshögs kommun Kulturhistorisk byggnadsinventering med åtgärdsförslag.

Miljöbeskrivning

Ensamliggande gård i skogsbygd. Från Sommen leder en sentida grusväg som passerar gården vidare mot Bjärsjö by. En äldre väg i nord sydlig riktning utgjorde tidigare en förbindelse mellan gårdarna. Mangårdsbyggnaden med tillhörande trädgård ligger i höjdläge och är orienterad i nord - sydlig riktning. Mangård och fågård är skiljda åt genom vägen. Mangården omgärdas av ett staket bestående av stolpar och slänor som målats falurött, vitmålade grindstolpar med en svartmålad järngrind av modern utformning.

I trädgården finns äldre fruktträd och buskar, bla en syrenhäck, igenväxta rabatter samt rabatter utmed husgrunden. En sandad smal gång leder upp till huset. Väster om grindöppningen står en lönn. Utanför staketet på andra sidan vägen finns en gräsplätt med en stor lönn som bär spår av hamling. Här står också en äldre gul vägskylt med texten Byggelid som pekar mot sydost.

MANGÅRDSBYGGNING 1.

Byggnaden består av en enkelstuga i två våningar med skorstenen inock, en mindre utbyggnad på baksidan innehållande köksfarstu med ingång samt ett rum som ursprungligen varit skafferier. Vid huvudingången finns en öppen veranda.

Grund Naturstensgrund som är inklädd med cement. På baksidan finns en glugg med en snedställd bräda, denna är en avtappning för skurvatten.

Stomme Liggande timmer. Knuten till den bärande väggen genom husets övervåning är inklädd och synlig på framsidan. På baksidan finns en bultad följare som håller ihop timmerväggen till stora rummet på bottenvåningen.

Tak Åstak med profilerade stockändar, sadeltak belagt med betongpannor, utbyggnaden har ett valmat tak med 3 kupigt pressade cementpannor. Vitmålade vindskivor med skurbräda av plåt.

Skorsten Troligen tegel och slammad med cement. Murstock och skorsten ommurad 1942. enl S och S Wallin.

Fasader Faluröd locklistpanel av två typer: på västra gaveln finns en äldre panel som är bredare och är spikad med handsmidd spik, den övriga panelen har tillkommit på 1900-talet och är smalare och av sämre kvalite. Vattubrädor avslutar panelen mot grunden. I springor syns det faluröda timret.

Hörn och omfattningar är vitmålade; ursprungligen med oljefärg men på bottenvåning där det är nymålade har man troligen använt en alkydoljefärg.

Hänggrännor med stuprör i galvaniserad plåt med tratt och skarpa knä.

Veranda Den öppna verandan ligger på en cementgjuten trapp. Sadeltaket bärs upp av 4 stolpar som är fasade i kanterna, gavelspetsen har en smal spontad panel. En locklistpanel går upp i ca 1 m höjd. Verandan är målade vit, troligen en alkyd oljefärg. Runt dörren mot fasaden är en smal spontad panel som är målade ljusblå.

Dörrar Till huvudentrén är en pardörr med 2 fyllningar och glasad överdel med 6 rutor i varje dörrblad. Fyllningarna är målade ljusblå och ramen samt karm i turkosblått, troligen alkydoljefärg.

Dörren till köksfarstun är en enkeldörr med liggande smal spontad panel som är målade grön.

Fönster På övervåningen är det 2-lufts-fönster med spröjs; 4 rutor. I botten våningen och utbyggnaden samt kammaren i övervåningen har 2-lufts-fönster med spröjs; 6 rutor. Köksfönstret på västra gaveln har 3-lufter med spröjs; 9 rutor.

ÅTGÄRDER :

Grund Borttagning av cement då den i dagsläge skadar panelen och kan ha skadat bottensyll det senare bör undersökas.

Fasader Panelen delvis ruttet nertill men kan sågas av och skarvas i med likvärdigt virke. När panelen har tjänat ut bör den bytas mot panel av den äldre typ som finns kvar och spikas med smidd spik. Virket bör ramsågas eller bandsågas. I samband med byte till äldre panel målas fasaderna med "falu ljus", tills vidare används den mörkare röda slamfärgen. Vattubrädor saknas eller är rötskadade och bör bytas till likvärdiga avseende virkes dimension och utformning. Beträffande knutbrädor och omfattningar görs skrapprover för att se om det finns en gråare färgton eller om de har varit faluröda. Alkydoljefärg avlägsnas och snickerierna målas med linoljefärg baserad på rå kallpressad linolja.

Skorsten Cementslammningen avlägsnas och skorstenen putsat med ofärgat kalkbruk.

Tak Betongpannor ersätts med rött enkupigt lertegel av flack modell. Vidskivor ersätts med nya något bredare som målas faluröda. Skurlist i plåt ersätts med en av trä som också målas faluröd.

Veranda På sikt bilas cementfundament och trapp bort och verandan rivs efter det att den har dokumenterats. En trätrapp av ek eller fur ersätter cement trappen. Ytterdörren ersätts (men sparas) med den ytterdörr vars ena dörrpar återfinns på gården. En ny del måste dock tillverkas. Dörren målas med linoljefärg som pigmenterats med guldockra. Om verandan ska vara kvar bör all alkydfärg avlägsnas och den ursprungliga färgsättningen återskapas med linoljefärg baserad på rå kallpressad linolja eller slamfärg.

Fönstren Är i behov av kittning, viss fönsterreovering i bågottenstycken och justering. I övervåningens tomrum är fönstren ej öppningsbara. Åtminstone ett fönster bör kunna öppnas och förses med gångjärn. Flera av fönstren på bottenvåningen har målats tjockt med vit färg som troligen är alkydoljefärg som måste avlägsnas. Fönstren målas med linoljefärg baserad på rå kallpressad linolja i den kulör fönstren har i understa färglagret (måste skrapas fram).

Dörrar Om nuvarande dörren som troligen är tillkommen vid sekelskiftet ska vara kvar så bör alkydoljefärgen avlägsnas och den ursprungliga färgsättningen återskapas med linoljefärg. Köksdörren bör skrapas för att se om det finns någon äldre kulör om inte så borstas all lös färg bort och dörren målas med linoljefärg pigmenterad med kromoxidgrönt.

Invändig beskrivning

Vid inventeringstillfället pågick en renovering och modernisering.

Köket har en modern köksinredning med lackade trävita luckor, golvet belagt med modern klinker. Den murade kåpan bortriven på 1940-talet. Kvar finns dock en järnspis tillverkad av Husqvarna vapenfabrik. Äldre takbrädor som är vitmålade med en modern färg.

Köksfarstun Väggar och tak är inklädda med grönmålad fasspontpanel.

Fd Skafferi används numera som arbetsrum. Väggar och tak är målade med vit fasspontpanel. Ett smalt trägolv är grå målat.

Förstuga Ursprungligt spontat brädtak men som nu är grålaserat. Väggarna är klädda med gipsskivor. Smala golvbrädor som är förnissade. Dörr med fyra fyllningar som är spacklad och grundmålad.

Stora rummet har tre fönster med profilerade foder. Ursprungligt handskrädt brädtak med tvärgående nytt virke som ska efterlikna takbjälkar, vitmålat med en högblank färg. Vitglaserad kvadratisk kakelugn med mässingsluckor. Smala golvbrädor som är förnissade. Väggarna troligen klädda med gipsskivor. En grönmonstrad Jugendtapet 1900 - 10 i nytryck.

Upp till övervåningen leder en spindeltrapp som är förnissad. Utmed väggen finns en vitmålad golvsockel. En snedställd svagt profilerad ledstång som är vitmålad och delvis avnött. Stolpe och trappräcke vitmålat. Inklädning med gipsskivor pågår. Flera tapetlager.

Trappavsatsen har ett äldre obehandlat brädgolv. Taket är pappspänt och limfärgsmålat. Dörren in till kammaren har halvfranska fyllningar med horisontella gångjärnsbeslag av boddörrens typ.

Dörren till tomrummet har samma fyllningar men har kvadratiska beslag. Dörrar och fönster med foder och golvsockel är vit målade. (här bör en färgundersökning göras).

Kammaren Smalt obehandlat brädgolv, har varit belagt med en mönstrad linoliummatta. Pappspänt tak målat med vit limfärg. Väggarna är lerklinade och senare täkta med en skiva. En nich efter en kakelugn eller rörspisel, här står nu en grön tälgstenskamin.

Tomrummet Ursprungligt spontat, obehandlat bräddtak. Liggtimmret synligt och obehandlat. Obehandlade golvplank, fönster och foder är också obehandlade. Murstocken synlig men inga spår efter eldstad, rummet har aldrig använts för bostadsändamål men enl. S. Wallin fanns här en mjölbänge och man förvarade kläder här eftersom det var råttfritt.

ÅTGÄRDER :

Eftersom det pågår en modernisering är det troligt att ytskikt kommer att döljas av skivor och nya färglager vilket dock går att återskapa. Efter en mer noggrann undersökning kan man i detalj fastställa vilka material och kulörer som funnits i rummen under årens lopp. Generellt bör traditionella material såsom lerklining, trävirke i samma dimensioner och utförande, pappspänning, limfärg och oljefärg användas.

DASS 2.

Grund Natursten

Stomme Regelstomme

Tak Pulpettak täckt med plåt. Tjärmålade vindskivor.

Fasad Faluröd locklist panel, även dörren är tillverkad av samma sorts panel.

Fönster Vitmålat spröjsat fönster med vitmålat foder.

Invändigt finns en två-sitsig fjöl och allt är obehandlat trä.

ÅTGÄRDER :

Tak Den rostiga plåten ersätts med svart tjärpapp, vindskivor målas med trätjära.

Fasad Målning med falu röd slamfärg

Fönster Målning med linolja och kittning av fönster med linolja kitt.

BOSTADSHUS 3.

Byggnaden är ursprungligen uppförd som magasin men blev sedan ombyggd till undantags bostad om 2 rum och kök. År 1942 byggdes den till och fick den storlek den har i dag.

Grund Cement

Stomme Timmer och regelstomme

Tak Sadeltak täckt med 2- kupigt rött tegel, vitmålade vindskivor

Skorsten Två skorstenar i nock som är cementslammade.

Fasader Rödmålad lockpanel, tilläggsisolerad

Dörrar Brunmålade dörrar klädda med karosseripanel

Fönster Kopplade vitmålade fönster med 2 och 3 lufter och 6 respektive 9 rutor.

ÅTGÄRDER:

Det är knappast möjligt att återskapa byggnaden till sitt ursprungliga skick som magasin då vi inte vet hur den såg ut. Skötsel och tillsyn av gården kräver en permanent modern bostad. Det verkar mer rimligt att tona ner och anpassa byggnadens utformning med val av material med hänsyn till omgivningen.

Skorsten Cementslammningen avlägsnas och teglet blir åter synligt.

Fasader Den rödmålade lockpanelen avläsñas och ev tilläggsisoleringen eller komprimeras så att den inte bygger ut så mycket. Fasaderna får en locklistpanel som målas med faluröd slamfärg.

Dörrar Ersätts med nytillverkade dörrar med en enkel fyllning med glasad och spröjsad ruta.

HÖNSHUS OCH VEDBOD 4.

Grund Cement i hönshusdelen och natursten i hörnen i vedboddelen

Stomme Regelstomme

Tak Sadeltak med rött en-kupigt lertegel, vitmålade vindskivor.

Fasad Locklistpanel i hönshusdelen, i vedboddelen är det stående bakar (ytor) på baksidan och glesa stående brädor på framsidan, målat med röd slamfärg.

Dörrar Till hönshuset är en bostadsdörr med halvfranska fyllningar och kammarlås, målad med gråvita fyllningar och grön ram. På utsidan är en liggande panel påspikad som vitmålas. Dörren till vedboden en enkel bräddörr.

Fönster På baksidan ett 2-lufts fönster med 6 rutor, på gaveln ett tättspröjsat fönster, på framsidan ett mindre fönster utan spröjs, vitmålade foder.

ÅTGÄRDER :

Grund Marknivån har höjts så att jorden ligger ovanpå panelen. Gräva bort jord och få en lutning från huset.

Tak Teglet är mossbelupet och behöver plockas ner och rengöras, ev skadade pannor kompletteras med likvärdigt tegel. Ev behöver byggnaden förses med hänggrännor av galvaniserad plåt som går utanför byggnaden för att inte vatten ska rinna in.

Fasad Delar av panelen rutten nertill, sågas av och kompletteras med likvärdig panel. I vedboddelen bågnar väggarna av trycket från veden. Troligen behöver väggarna förstärkas. Löpande underhåll med rödfärgning och målning med vit linoljefärg.

Dörrar Bostadsdörren plockas bort och den påspikade panelen avlägsnas. En ny dörr tillverkas med liggande panel som målas med trätjära.

Fönster Målning med vit linoljefärg och kittning med linoljekitt.

DASS 5.

På norra gaveln finns ett dass som är sammanbyggt med vedboden.

Grund Natursten

Stomme Regelstomme

Tak Pulpettak täckt med korrugerad plåt. Vitmålade vindskivor.

Fasad Faluröda stående brädor, även dörren har stående brädor.

ÅTGÄRDER :

Tak Den korrugerade plåten ersätts med svart tjärpapp. Vindskivorna ersätts med likvärdiga som målas med röd slamfärg.

VEDBOD OCH SNICKARBOD SAMT TILLBYGGT FÖRRÅD 6.

Snickarboden är i den östra delen. Här har funnits en gjutjärns kamin, en stor huggen sten som fundament för kaminen finns kvar invändigt och en igensatt glugg i taket där kaminröret gick ut.

Grund Huggen granit, i tillbyggnaden endast hörnstenar.

Stomme Regelstomme

Tak Sadeltak täckt med 2-kupigt cementtegel. Tillbyggnaden har pulpettak. Vitmålade vindskivor.

Fasader Faluröd locklistpanel med vitmålade knutar och omfattningar, tillbyggnaden har faluröda stående brädor.

Dörrar Till snickeriet en dörr med liggande trätjärad panel, till vedbod och förråd stående brädor som är faluröda.

Utanför förrådet ligger flera dörrar. En är en del av en ytterdörr troligen till mangårdsbyggnaden, den har spår av linoljefärg pigmenterad med guldockra. Två dörrar är samma typ av innerdörrar som den som återfanns till hönshuset.

Fönster Ett vitmålat 2-luftsfönster med 6 rutor.

ÅTGÄRDER :

Fasader Vattubräda ruten kompletteras med en likvärdig.

Dörrar Panelen på dörren till snickarboden är ruten nertill; utbytes mot likvärdig som målas med trätjära.

Fönster Målning med linoljefärg och kittning med linoljekitt.

TRAKTORGARAGE 7.

Uppfört omkring 1980.

Grund Cementplintar

Stomme Regelstomme

Tak Pulpettak täckt med trapetsplåt.

Fasader Faluröda stående brädor, vitmålade över portöppningarna, vitmålade hörn.

ÅTGÄRDER :

Fasader Målningsarbeten falurödfärg och målning med vit linoljefärg.

BILGARAGE 8.

Uppfört omkring 1950-talets mitt i samband med att pappa skaffade bil; först en DKV sedan en PV därefter en PV igen.

Stomme Regelstomme

Tak Sadeltak täckt med eternit ursprungligen har det varit maskinhyvlad spån. Vitmålade vindskivor.

Fasader Faluröd locklistpanel

Dörrar Portar av locklistpanel som strukits med trätjära.

ÅTGÄRDER :

Tak När eterniten är uttjänt bör garaget återfå sin spåntäckning.

JORDKÄLLARE 9.

Cementerat och gräsbevuxet, ny dörr med stående laserad panel.

LADUGÅRD 10.

Enligt Sv Bebyggelse är ladugården uppförd 1868. Den utbyggda uppfarten på skullen och den kallmurade körbron är tillkomna 1934.

Grund Den ursprungliga naturstengrunden är ersatt av cement i fähusdelen, i logdelen är natursten staplade tre på varandra.

Stomme Liggande timmer, i fähusdelen har timmret ersatts med cement.

Tak Sadeltak täckt med korrugerad grön plåt.

Fasader Turkosblå målad cement i fähusdelen, falurött liggande timmer. Stående lockpanel spikad med handsmidda spikar i gavelröstena. Tillbyggnaden i norr har locklistpanel. Vitmålade knutar och omfattningar.

Dörrar Till fähusdelen dörrar med liggande panel, målade med en gråblå färg som flagnar, under finns svart som kan vara tjära. Portar till loge och skulle av stående brädor målade som tidigare beskrivet. Faluröda stående brädluckor med handsmidda gångjärn.

Fönster Vita spröjsade fönster och moderna fönster i fähusdelen.

ÅTGÄRDER :

Stomme På sikt bör cementeringen i fähusdelen ersättas med liggande timmer. Rötangrepp på syll.

Tak På sikt bör plåten ersättas med maskinhyvlad spån

Fasader se stomme, tills vidare bör den turkosa färgen övermålas med en vit kulör eller en putsad yta som färgas vit. De vitmålade knutbrädorna ersätts med faluröda likvärdiga.

Dörrar Den blågrå färgen skrapas bort på dörrar och portar och underliggande tjärade yta

återskapas. Logporten lagas upp med likvärdigt virke där rötskador finnes.
En modern dörr bytes ut mot dörr lik befintliga med liggande panel, som tjärstrykes.

MAGASIN OCH VAGNSBOD MED HÖNS OCH SVINHUS 11.

Magasin på övervåningen, vagnsbod i östra delen och höns och svinhus i västra delen.

Grund Huggen sten i höns och svinhus, natursten; stoppstenar i vagnsboden .

Stomme Regelstomme

Tak Sadeltak med grön korrugerad plåt

Fasader Faluröd locklistpanel med vita hörn och omfattningar.

Dörrar En modern blåmålad dörr, en bräddörr med blågrå målad locklistpanel, en dörr med liggande panel är svartmålad.

Fönster Vitmålade spröjsade fönster med omfattningar som har en spetsig triangulär avslutning.

ÅTGÄRDER :

Tak På sikt bör taket återfå sin ursprungliga beklädnad vilken troligen varit maskinhyvlat spån eller tegel.

Fasader Vattubrädorna är ruttna och bör ersättas med likvärdiga.

Dörrar Den moderna dörren bör ersättas med en dörr med liggande panel som svartmålas eller tjärstrykes.

SMEDJA 12.

Enl S. Wallin har man funnit kol inne i byggnaden och det säjs att det skulle varit en smedja. Det är dock anmärkningsvärt att ingen ässja eller skorsten finns kvar inte heller hål i taket efter en skorsten, inte heller sot på väggar eller tak. Byggnaden är uppförd i anslutning till ett odlingsröse.

Grund Naturstensgrund

Stomme Stolpkonstruktion

Tak Åstak täckt av maskinhyvlat spån

Fasader Omålade stående brädor.

Dörrar Omålde stående brädor

Fönster Tättspröjsade fönster, ett vitmålat och ett målat i en ockragul kulör.

ÅTGÄRDER :

Stomme Stolpar och förband behöver ses över eftersom byggnaden lutar och buktar ut.

Taket behöver få en översyn eftersom spånen inte håller tätt för nederbörd. Det bör vare en likvärdig spånåvtäckning med maskinhyvlat spån.

Fasader Flera brädor är ruttna nertill då marknivån har höjts och vegetationen växer ohämmat. Ruttna brädor skarvas i med likvärdigt virke. Vissa brädor hänger lösa särskilt vid fönstren och behöver fästas eller ersättas.

Fönster Behöver målas med linoljefärg och kittas med linoljekitt.

Generellt gäller vid yttre renovering och underhåll att likvärdigt material används i samma utförande som tidigare om ej annat anges och av samma dimensioner. Vad gäller målningsbehandling ska vanlig faluröd slamfärg och linoljefärg tillverkad av rå kallpressad linolja användas om ej annat anges.